

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Marge Süld

TASUTA TELEFONIGA KAASNEVAID TINGIMUSI KAJASTAVATE TEKSTIDE
MÕISTMINE LIHTSUSTATUD ÕPPE 9. KLASSIS

magistritöö

Juhendaja: Kaja Plado

Läbiv pealkiri: Tarbetekstide mõistmine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: lektor Kaja Plado (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: lektor Pille Häidkind (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Resümee

Tasuta telefoniga kaasnevaid tingimusi kajastavate tekstide mõistmine lihtsustatud õppe 9. klassis. Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada tasuta telefoni pakkumisega kaasnevaid tingimusi kajastavate tekstide mõistmist lihtsustatud õppe lõpetajatel. Uurimus viid läbi kahes etapis: esimeses anti õpilastele lugemiseks originaaltekstid, teises kohandatud tekstid. Mõlemas etapis kasutati tekstide mõistmise väljaselgitamiseks kirjalikke küsimustikke. Leidis kinnitust, et põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad ei mõista tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstidega edastatavat teavet ja et algsete ja lihtsustatud tekstide mõistmise ülesannete vastustes ilmnevad statistiliselt olulised erinevused. Kinnitust leidis, et tarbetekstis esitatud teabe mõistmist raskendab andmete rohkus ja ebalogiline järjestus ning teksti ei mõisteta, kui info ei ole ühemõtteliselt järeldatav. Raskusi valmistas vastuse kokku panemine erinevates lausetes leiduvast teabest. Paremini vastati küsimustele, kus teave oli otseselt tekstist leitav. Samas selgus, et osa teavet läheb kaduma ka siis, kui see on selgelt ja üheselt mõistetavalt välja toodud.

Märksõnad: tarbetekst, funktsionaalne kirjaoskus, tekstimõistmine

Abstract

Comprehending the Texts Reflecting the Terms Attached to the Offerings of Free Self-phones Among the Pupils of the 9th Grade of Simplified Curriculum. The aim of this thesis was to find out how the final year pupils of simplified curriculum comprehend the texts reflecting the terms attached to the offerings of free self-phones. The research was carried out in two stages: in the first stage the original texts and in the second the modified texts were presented to the pupils. The same questionnaires were used in both stages. The results showed that the final year pupils of simplified curriculum do not comprehend the information in texts that reflect the terms attached to the offerings of free self-phones; and in answers to the questions about the original and simplified texts, the differences appeared to be statistically significant. It was confirmed that comprehending the information in consumer publications is complicated by the amount and illogical order of data, and the text is not comprehended if the information is not unambiguously inferred. It was found difficult to assemble the information in different sentences. The more correct answers were given to the questions when the information was found directly in the text. It turned out that some of the information is lost, even if it is stated clearly and unambiguously.

Keywords: consumer publication, functional literacy skills, text comprehension

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus	4
Mis on tekst?	4
Tekstitüübid.....	5
Tekstiliigid.	6
Tekstid ja meediumid.	8
Keeleoskus, kirjaoskus, lugemisoskus	9
Teksti keerukus	16
Teksti mõistmine.....	19
Tekstide mõistmise iseärasused lihtsustatud õppe 9. klassi õpilastel.....	23
Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid.....	25
Metoodika.....	25
Valim.....	25
Mõõtevahendid.....	26
Protseduur.....	27
Tulemused	28
Telefoni pakkumise ja sellega seotud tingimusi kirjeldavate tekstide mõistmine	29
Kõnepaketi pakkumise ja sellega seotud tingimusi kirjeldavate tekstide mõistmine	34
Uuritavate suhtumine pakkumisse	41
Arutelu.....	42
Tänuõnad	47
Autorsuse kinnitus.....	47
Kasutatud kirjandus.....	48
Lisad	52

Sissejuhatus

Mobiiltelefonid pakuvad tänapäeval lisaks helistamisele ja sõnumite saatmisele arvukalt erinevaid lisavõimalusi: fotode tegemine, helide ja videote salvestamine, kalkulaatori kasutamine, mängude mängimine jmt. Internetiühendusega telefonide kasutusvaldkond on veelgi laiem. Uuringutest (Flash Eurobarometer, 2008; Special Eurobarometer, 2011) on selgunud, et 2011. aastal oli Eestis arvuti 69% leibkondadest, peaaegu sama paljudel leibkondadel oli internetiühendus ning 2008. aastal kasutas internetti Eestis 6—17-aastastest lastest 93% (st igast kümnest lapsest üheksa). Mobiiltelefoni kasutas Eestis 2008. aastal 6—17-aastastest lastest 89% (17-aastastest õpilastest 95%), internetiühendusega mobiiltelefon oli 30%-l lastest. 2011. aastal omas Eesti mobiiliomanikest 43% mobiiliga ligipääsu ka internetile.

Üha keerukamaks muutuv maailmas, kus massiteabe osakaal pidevalt suureneb, on eriti oluline tekstide tajumise, analüüsimise ja neist järelduste tegemise oskus (Varik, 2007). Paljud inimesed puutuvad igapäevaselt kokku erinevate pakkumiste ja reklaamidega, nt reklaamivad mobiilsideoperaatorid sageli telefone, mida lubatakse justkui tasuta. Telefoni soetamisega aga kaasnevad tegelikult pikaajalised kohustused ja kuumaksed (järelmaks, intressid). Kohustuslik on täita teatud tingimusi, mis on sõnastatud liiga keeruliselt ja mille mittemõistmine võib põhjustada tõsiseid tagajärgi. Põhikooli lõpetajate huvi ja vajadus sidevahendite soetamiseks ning nende puudulik kirjaliku teksti mõistmine teevad kerge intellektipuudega lastest haavatava sihtrühma. Käesolevas magistritöös vaadeldakse intellektipuudega õpilaste tekstimõistmise oskust ühe tarbetekstilii – pakkumisega kaasneva lepingu – osas.

Mis on tekst

Mõistet *tekst* kasutatakse Euroopa keeleõppe... (2007) järgi igasuguste keeleosade (nii suuliselt lausutava kui ka kirjatükkide) puhul, mida keelekasutajad või -õppijad vastu võtavad, loovad või vahetavad. Tekst on Euroopa keeleõppe... (2007) põhjal keelesuhtluse aktis kesksel kohal ja kujutab endast välist ja objektiivset sidet looja ja vastuvõtja vahel, olenemata sellest, kas suheldakse vahetult või mitte.

Karlepi (2003) sõnul on termin *tekst* mitmetähenduslik: „Tekstiks peetakse kas iga verbaalset üksust või (tavaliselt) mingi kindla alguse ja lõpuga keeles kodeeritud sõnumit.“ (lk 40). Karlssoni (2002) järgi on tekst keelekasutuse väljund – keele kasutuse, mitte keele struktuuri

üksus. Karlsson nimetab sealsamas teksti ka „kohaks“, kus tähendus realiseerub. Kasik (2007) nimetab teksti kasutusel olevaks keeleks, mille ülesandeks on vahendada sõnumit.

Tekst võib Karlssoni (2002) sõnul olla suuline või kirjalik, monoloogiline või dialoogiline. Teksti pikkus pole Karlssoni (2002) ja Kasiku (2007) järgi piiratud – see võib olla ühest sõnast (tänavasildid, hüüatused) kuni tervete raamatute vm teosteni. Teksti omadused sõltuvad Kasiku (2007) sõnul sellest, kus ta kasutusel on (raadios, teadusartiklis, sõpradevahelisel suhtlemisel), kes teda kasutab (poliitik, diskor, luuletaja) ning milleks teda kasutatakse (tahetakse kellelegi midagi selgeks teha, midagi teada saada, panna keegi midagi tegema).

Tekstitüübid. Teksti struktuur ei ole Kasiku (2007) sõnul vabalt varieeruv, vaid on seotud tekstitüübiga. Tekstitüübijaotus põhineb Kasiku väitel inimese vajadusel kasutada keelt eri eesmärkidel ning Kasik peab tekstitüüpe selles mõttes universaalseteks, kultuurist ja harjumustest sõltumatuteks. M. Soloveitšik (1998, viidatud Karlep, 2003 j) eristab kahte tekstitüüpide rühma: (1) tegelikkust väljendavad tekstid (kirjeldused, jutustused), (2) inimese mõtteid väljendavad tekstid (arutlused, hinnangud). Karlepi (2003) põhjal on tekste võimalik rühmitada nende üldistatud tähenduse alusel: objektide kirjeldused, elusolendite tegevuse kirjeldused, objektide paigutus, tegelaste või teksti koostaja hinnangud jne – vastavalt sellele on tegemist tekstide tüüpidega. De Beaugrande (1981, viidatud Urquhart & Weir, 1998 j) ning Kasiku (2007) järgi eristatakse kolme tekstitüüpi (seejuures konkreetsed tekstid võivad sisaldada mitme tekstitüübi omadusi): (1) kirjeldav ehk deskriptiivne (iseloomulik teaduslikele uurimustele, õpikutele, artiklitele, teatmeteostele, reisijuhtidele, isiku- ja olukorrakirjeldustele), (2) jutustav ehk narratiivne (iseloomulik rahvajuttudele, ilukirjanduslikele jutustustele, elulugudele, ajaloolistele ülevaadetele, uudistele, arvamuskirjeldustele), (3) põhjendav ehk argumenteeriv tekst (iseloomulik arvamuskirjutistele, esseedele, arvutustele, dialoogidele, diskussioonidele, teadustöödele).

Kirjeldava ehk deskriptiivse teksti peaülesandeks on „nähtuste seoste (sarnasused, erinevused, liigitused) väljatoomine, konkreetsete või abstraktsete (nähtuste) ruumi liigendamine, st tähelepanekute esitamine mingist püsivast situatsioonist, asjast, nähtusest mingil muutumatul ajahetkel ja nende tähelepanekute sidumine üksteisega“ (Kasik 2007, lk 41), seega kirjeldavateks tekstideks võib pidada ka kaubapakkumisi, müügikuulutusi ning reklaami. Kirjeldus võib Kasiku sõnul olla subjektiivne (elamused, tähelepanekud) või objektiivne (tehnilised üksikasjad, mõistete seosed). Kasik toob välja ka kirjeldava teksti olulisemad keelelised tunnused: (a) seisundiverbid

(konkreetsed, nt *olema, seisma, paistma* või abstraktsed, nt *tähendama, väljendama, sisaldama*); (b) põhiliseks ajavormiks olevik või lihtminevik; (c) olemasolulaused kohamäärustega (kuskil on midagi); (d) liigitavad ja nimetavad öeldistätelaused (miski on mingisugune); (e) lause alus väljendab abstraktset mõistet või passiivset olukorras olijat.

Tekstiliigid. Erinevalt tekstitüüpidest on tekstiliigid ehk žanrid Kasiku (2007) järgi kultuurisidusad keelekasutusviisid, tekstiliikide olemasolu põhineb tema sõnul inimese harjumusel ühesugustes olukordades kasutada keelt ühesugusel viisil. Kõige üldisemalt eristatakse Kasiku (2007) sõnul keelekasutusvaldkondade järgi argikeelt, ilukirjanduskeelt ja tarbekeelt. Tarbekeele alaliikideks on Kasiku järgi näiteks ajakirjanduskeel, ametikeel ja teaduskeel (millest igaühel on hulgaliselt alaliike).

Tekstid seostuvad Kasiku hinnangul pigem üksteisega kui kajastatava sündmusega: „...luuletus on luuletuse moodi, uudis on uudise moodi, artikkel on artikli moodi – sarnane esitusviis koondab ühtmoodi tekstid ühte žanri.“ (Kasik, 2007, lk 50). Tekstiliikidel ehk žanritel ei ole Kasiku (2007) sõnul mingit universaalset, keelekasutuse eesmärkidega seotud alust. Žanrid on tema sõnul seotud tavade ja harjumustega, mistõttu ei ole olemas ka mingit üldist žanrite loendit. Kõige tuttavamaks hindab Kasik klassikalisi kirjandusžanre (romaan, novell, luuletus jne), meediatekstidest tuntumad on tema hinnangul uudis, reportaaž, intervjuu, juhtkiri, arvamus, retsensioon, artikkel. Tarbeproosa liikidest nimetab Kasik referaate, protokolle, ametikirju, reklaame, teadusartikleid. Kasik lisab samas, et tekstiliikidel võib omakorda olla alaliike, nt romaani liikideks on ajalooline romaan, armastusromaan, dokumentaalromaan jne ning uudiseid liigitatakse tema sõnul teema või kanali järgi (majandusuudised, spordiuudised, teleuudised jne).

Plado (2013) hinnangul saab tekstide liigitamisel võtta aluseks mitmeid kriteeriume, enamasti jagatakse tema sõnul tekste kirjanduslikeks (sh ajakirjanduslikeks) ning teabetekstideks. Hausenberg, Kikerpill, Rõigas ja Türk (2004) jagavad tekstid keelekasutussfääridest lähtuvalt nelja rühma: (1) isiklik sfäär (inimese individuaalsete vajaduste ja huvidega seotud tekstid: kirjavahetus, teated, ankeedid, ilukirjandus, huvialatekstid, kuulutused, retseptid jm); (2) avalik sfäär (tekstid, mis on seotud inimese kui avaliku elu tegelase ja kui ühiskonna, mingi organisatsiooni vmt liikmega: ajalehed, reklaamtekstid, märgid-sildid, piletid, menüüd, eeskirjad jm); (3) töösfäär (inimese töö ja erialaga seotud tekstid: erialane kirjandus, käsiraamatud, ärikirjad, aruanded, faksid, ohutuseeskirjad jm); (4) haridussfäär (tekstid, mis on seotud inimese õppimisega kas haridusasutuses või mujal: raamatud, teatmeteosed, testid, esseed, õppekirjandus,

sõnaraamatud, juhised jm). Igas sfääris nimetatud allikad esindavad Hausenbergi et al. (2004) sõnul omakorda erinevaid tekstitüüpe (nt ajalehed sisaldavad artikleid, reportaaže, juhtkirju jne).

Euroopa keeleõppe... (2007) jagab tekstiliigid kaheks: (1) suulised tekstiliigid (nt avalikud teadaanded, kõned ja loengud, tseremooniad, teater, näitused, uudistesaadet, vahetud kahekõned ja vestlused, telefonivestlused jmt) ja (2) kirjalikud tekstiliigid (nt raamatud, ajakirjad, ajalehed, õpikud, koomiksid, brošüürid, reklaamlehed, avalikud sildid, kaupluste jmt sildid, kaupade ja pakendite etiketid, piletid, isiklikud kirjad, märkmed, küsimustikud, andmebaasid jmt).

Kirjutamise eesmärkide rohkuse tõttu peab Uusen (2006a) peaaegu võimatuks lõpliku nimekirja koostamist erinevatest tekstiliikidest. Uuseni hinnangul võib tekstid jagada kaheks: (1) esitavad tekstid (ei põhjusta lugejais reaktsioone, vaid vahendavad lugejale maailma), need võib Uuseni sõnul jagada kahte rühma: kirjeldavad ja tõlgendavad; (2) tekstid, mille eesmärgiks on lugejaid mõjutada (üritavad otseselt ja kindlal eesmärgil lugejate tegutsemist suunata), ka need võib jagada kahte rühma: tekstid, mille sihiks on luua suhteid tegevuse osapoolte vahel (leping, kokkulepe) ja tekstid, mille sihiks on lugeja tegutsema panna või õpetada teda mingit eset kasutama (kasutusjuhend, ostu- või müügikuulutus, reklaam).

Uusen (2006a) toob välja veel hiljutise tekkega tekstiliigi, mida omavahel vahetavad internetis otsese sõnumivahetusprogrammi (MSN Messenger, Windows Messenger jms) vahendusel suhtlevad (ingl *instant messaging*) inimesed. Kuna selline sõnumivahetus sisaldab endas nii kõnet kui kirjutamist, on Uuseni andmetel seda mõnes allikas hakatud selguse huvides nimetama *pigem tekstiks*.

Kõik inimesed puutuvad oma elu eri etappidel kokku ka teabe- ja tarbetekstidega. Teabetekstid sisaldavad täpset, süstemaatilist ja kontrollitud infot (nt sõnastik, aimetekst, teatmeteose tekst, tabel jmt), tarbetekstid sisaldavad argielus ja ametlikus suhtlemises vajalikku teavet (nt kiri, juhend, avaldus, kutse jmt).

David Rose (2012, viidatud Plado, 2013 j) eristab verbaalselt esitatud teabetekstide nelja alltüüpi: (1) kronoloogiatekstid (sündmuste või nähtuste esitus nende toimumise ajalises järjekorras); (2) fenomen-selgitus (eesmärgiks on faktide abil näidata põhjuslikke seoseid nähtuste vahel); (3) klassifikatsioon-kirjeldus (sidusas sõnastuses esitatakse objektide/nähtuste tunnuseid); (4) protseduurilised tekstid (eesmärgiks on esitada juhendeid toimimiseks mingil eesmärgil või mingites tingimustes). Lisaks verbaalsetele tekstidele on Plado (2013) sõnul ka mitmesuguseid mitteverbaalseid tekste (või kasutatakse neid mõlemaid kombineeritult):

graafilised tekstid (pildid, fotod – kasutatakse nii sõnalise teksti täiendamiseks kui omaette tekstina) ja teabegraafika e iseseisvad graafiliselt kujundatud teabetekstid (tabelid, diagrammid, kaardid, joonised – kasutatakse siis, kui on vaja võrdlevalt edastada palju arvulisi andmeid).

Tarbetekstide ülesanne on Kasiku (2007) sõnul anda lugejale või kuulajale edasi mingi asja sisu, informeerida. Hea tarbeteksti olulisemateks tunnusteks peab Kasik eelkõige selgust (st loogiline teksti ülesehitus, üldistavad ja kõiki asjaolusid arvesse võtvad ja faktidest ühemõtteliselt järeldatavad tähelepanekud ja järeldused) ning veatut ja täpset keelekasutust (ühemõtteline ja asjalik keel, kasutatakse ainult täpse sisu ja neutraalse värvinguga sõnu ja väljendeid). Oluline on Kasiku sõnul ka see, et kirjutaja suhtuks ainesse objektiivselt ning kirjutaja isikupära oleks vähe märgatav. Sellises stiilis kirjutatakse Kasiku (2007) järgi uudised, ülevaated, protokollid, ametikirjad jm dokumendid, teaduslikud artiklid ja monograafiad, ülikooli uurimistööd.

Tekstid ja meediumid. Iga teksti edastatakse Euroopa keeleõppe... (2007) andmetel mingi konkreetse meediumi kaudu, tavaliselt helilainete või kirjalike artefaktide abil. Meediumid on Euroopa keeleõppe... (2007) järgi nt hääl, telefon (ka videotelefon, telekonverents), raadio- ja telesaated, kinofilmid, arvuti (elektronpost, CD-ROM jmt), videolindid, -kassetid, -plaadid, trükised, käsikirjad jm. Teksti võib edasi anda ükskõik millise meediumi abil, kuid Euroopa keeleõppe... (2007) hinnangul on meedium ja tekstiliik tihedalt seotud.

Tänapäeval on üha olulisemateks meediumiteks kujunenud arvuti ja mobiiltelefon. Ka õpikeskkond (nii klassiruumis kui kodus) muutub Pata (2010) arvates eelkõige tehnoloogilise innovatsiooni tõttu. Tire, Puksand, Henno ja Lepmann (2010) analüüsisid Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) rahvusvahelise hindamisprogrammi PISA (*Programme for International Student Assessment*) 2009. aasta testi Eesti tulemusi ning leidsid, et kõige populaarsem tegevus õpilaste seas kõikides OECD maades oli internetis suhtlemine: ¾ kõigist OECD maade õpilastest (Eesti uuringus osalenud õpilastest koguni 91%) suhtlesid internetis vähemalt mitu korda nädalas. Suhtlemisele järgnes e-kirjade lugemine (63% OECD riikide, 71% Eesti õpilastest) ja kindla teema kohta info otsimine (51% OECD maade, 55% Eesti õpilastest).

Eurobaromeetri 2008. aasta uuringus (Flash Eurobarometer, 2008) selgus, et lastevanemate hinnanguil kasutas interneti keskmiselt 75% Euroopa 6—17-aastastest lastest, Eesti vastav näitaja oli koguni 93%. Interneti kasutamine kasvas nimetatud uuringu kohaselt vanusega, nt 6-aastastest lastest kasutas interneti 42%, 13-aastastest 85% ning 17-aastastest 87%. Andmed pärinevad viie aasta tagusest uuringust ning käesolevaks hetkeks võib olla olukord

muutunud. Internetiühendust võimaldavad tänapäeval enamuse mobiiltelefone, tahvelarvuti jmt, mistõttu internetikasutus on tõenäoliselt pigem kasvanud.

Eurobaromeetri (Special Eurobarometer, 2011) andmetel omas 2011. aastal Eestis arvatult 69% leibkondadest (võrreldes 2009. aastaga kasvas see hulk 4%), internetiühendus oli 67%-l leibkondadest (Euroopa keskmine oli 62%), internetiühendust omavate leibkondade hulk oli võrreldes 2009. aastaga kasvanud 6%. Samast uuringust selgus ka, et 44%-l Eesti leibkondadest oli nii mobiiltelefoni- kui ka lauatelefoniühendus, 5%-l oli ainult lauatelefoniühendus ja 48%-l leibkondadest oli ainult mobiiltelefoniühendus.

Teise, personaalse ja pidevalt kaasaskantava õpikeskkonna osaks ongi Pata (2010) arvates mobiiltelefonid oma paljude lisavõimalustega: lisaks helistamisele ja sõnumite saatmisele on nt võimalus teha fotosid, salvestada helisid ja videoid, kasutada kalkulaatorit ning mängida tähelepanu ja mälu treenivaid mängu. Mobiiltelefon on Eurobaromeetri 2008. aasta uuringu (Flash Eurobarometer, 2008) järgi keskmiselt 63%-l Euroopa 6—17-aastastest lastest (Eesti vastav näitaja oli 89%). 50%-l Euroopa lastest (Eestis 52%-l) olid internetiühenduseta mobiiltelefonid ning 11%-l Euroopa lastest (Eestis 30%-l) internetiühendusega mobiiltelefonid. Nagu interneti kasutamine, kasvas ka mobiiltelefonide kasutamine nimetatud uuringu kohaselt vanusega, nt 6-aastastest lastest oli mobiiltelefon 11%-l, 10-aastastest oli see 52%-l, 13-aastastest 87%-l ning 17-aastastest õpilastest omas mobiiltelefoni 95%. (Flash Eurobarometer, 2008). Eesti mobiiliomanikest 43% omas Eurobaromeetri (Special Eurobarometer, 2011) andmetel mobiiliga ligipääsu ka internetile (Euroopa keskmine vastav näitaja oli 34%). Kõik eelpool toodud andmed pärinevad 2—5 aasta tagustest uuringutest ning võivad seega olla aegunud.

Keeleoskus, kirjaoskus, lugemisoskus

Tänapäeval eristatakse keelt kui suhtlusvahendit ja kõnet kui keele kasutust. Keelesüsteem on reguleeritud keelenormiga (reeglid), mis korraldab keele kasutamist kõnes. Erelt, Erelt ja Ross (2000) kirjutavad, et keel kui süsteem eksisteerib keele kasutajate teadvuses keeleoskusena. Hausenberg et al. (2004) võrdlesid/analüüsisid mitmeid keelemudeleid ning tõid välja arusaama, et „keeleoskus tähendab oskust *kasutada* keeleteadmisi (hääldus, grammatika, sõnavara) eesmärgipäraselt nii suuliste ja kirjalike tekstide mõistmiseks (kuulamis- ja lugemisoskus) kui ka koostamiseks (rääkimis- ja kirjutamisoskus), võttes arvesse konteksti ja suhtluspartnereid“ (lk 8).

Voltein (1995) määratleb keelt suhtlemisvahendina, mis võib avalduda hääle või kirja kujul ning mida nimetatakse erinevalt: suuline ja kirjalik kõne, suuline ja kirjalik väljendus, kõnekeel ja kirjakeel. Mitmed autorid (Erelt et al., 2000; Nosek, 1997) räägivad keele kahest avaldumisvormist: suuline kõne (keele põhiline avaldumisvorm) ja kirjalik tekst. Uusen (2002, 2006a, 2006b) kirjutab keele neljast vormist: kuulamine, rääkimine, lugemine ja kirjutamine. Mõned autorid pakuvad Uuseni sõnul viienda vormina välja veel mõtlemise, kuid Uusen (2002, 2006a, 2006b) leiab, et mõtlemine on iseenesestmõistetav kõigi nelja vormi puhul ning ei pea vajalikuks seda eristada. Karlep (1998) eristab keelt ja kõnet ning tema järgi avaldub kõne kolmes vormis: suuline, kirjalik ja sisekõne vorm; suuline ja kirjalik kõne jaotatakse Karlepi sõnul omakorda liikideks (kõnelemine, kuulamine, lugemine ja kirjutamine).

Mitmed autorid (Hiie & Mürsepp, 1990; Uibu & Voltein, 2010; Voltein, 1995) on leidnud, et suulise ja kirjaliku kõne vahel on erinevused nii suured, et võib rääkida isegi suulise jutu „tõlkimisest“ kirjalikuks ja vastupidi. Kirjutamine on Säljö (2003) sõnul meie kultuuris aga keskne ja väga oluline vahendav ressurss, millel on olnud sügav mõju kogu ühiskonnale ning õppimisele, teadmiste kujundamisele ja kommunikeerumisele üldisemas mõttes. „Lugemis- ja kirjutamisoskus on tänapäeval hädavajalikeks eeldusteks, et üldse ühiskondlikus ja ametialases elus osaleda.“ (Säljö, 2003, lk 172).

Sõltuvalt sellest, kas kõnet genereeritakse või tajutakse, võib rääkida veel impressiivsetest ehk vastuvõtvatest (kuulamine ja lugemine) ja ekspressiivsetest ehk väljendavatest (rääkimine ja kirjutamine) vormidest. (Karlep, 1998; Uusen, 2002, 2006a, 2006b)

Nii keelel kui ka kõnel (keelekasutusel) on alati teatud eesmärk ehk funktsioon. Karlep (1998, 1999) nimetab kõne (keelekasutuse) kahe peamise funktsioonina omavahel põimuvaid suhtlemisfunktsiooni ja üldistusfunktsiooni. Karlep lisab samas, et kuna suhtlemine ja üldistamine on omane kõnele alati (sõltumata konkreetsest ütlusest), nimetatakse neid funktsioone ka keelefunktsioonideks. Järgmisel tasandil jagab Karlep (1998) kõne funktsioonid kolme rühma: (1) informatiivne funktsioon (teabe vahendamine); (2) tunnetustegevuse teenindamine; (3) reguleeriv-planeeriv funktsioon (oma ja teiste tegevuse reguleerimine-planeerimine). Halliday (1973, viidatud Uusen, 2006a, 2006b j) eristab keele seitset funktsiooni: (1) instrumentaalne keel (kasutatakse oma (materiaalsete) vajaduste rahuldamiseks); (2) regulatiivne keel (kasutatakse teiste tegevuse kontrollimiseks ja juhtimiseks); (3) vastastikuse mõjutamise keel (kasutatakse sotsiaalsete tegevuste käigus või teistega suhtlemiseks); (4) isiklik

keel (kasutatakse isikliku arvamuse väljendamiseks või iseendast rääkimiseks); (5) rikkaliku kujutlusvõimega keel (kasutatakse fantaasia arendamiseks või usutavuse lisamiseks); (6) heuristiline keel (kasutatakse informatsiooni saamiseks ja küsimuste esitamiseks ehk välismaailmast teadmiste hankimiseks); (7) informatiivne keel (kasutatakse teiste informeerimiseks, teadmiste edastamiseks). Leiwo (1993) on lisanud veel rituaalse keele, mis võimaldab sooritada teatud keelelisi rituaale (nt tervitused). Eelnimetatud keelefunktsioonidest on regulatiivne keel ja informatiivne keel kasutusel nt reklaamides ja kaupade-teenuste pakkumistel, reklaamides kohtab sageli ka vastastikuse mõjutamise keelt. Toodete või teenuste kohta teabe hankimiseks on kasutusel aga keele heuristiline funktsioon.

Üheks keeleoskuse osaks on kirjaoskus. Kirjaoskusena mõistetakse sageli kõige lihtsamat lugemis- ja kirjutamisoskust (Must & Must, 2007; Must, Must & Raudik, 2001; UNESCO, 2008). Kirjaoskus on Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) ning Variku (2007) sõnul ajas muutuv nähtus. Muutunud on ka kirjaoskuse kui mõiste sisu ning defineerimisel kasutatavad kriteeriumid (Pandis & Vernik-Tuubel, 2005; PISA, 2009; Varik, 2007). Mitmed autorid (Must & Must, 2007; Must et al., 2001; PISA, 2009) rõhutavad kirjaoskuse mõiste tähenduse muutumist, võrreldes nt eelmise sajandi algusega – tänapäeval peetakse nende sõnul kirjaoskuse all silmas suurt valdkonda kaasaegses maailmas toimetulekuks vajalikke intellektuaalseid põhioskusi. Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (UNESCO) ekspertide kohtumisel 2005. aastal defineeriti kirjaoskust kui võimet ära tunda, mõista, interpreteerida, luua, suhelda ja arvutada, kasutades kirjalikke materjale erinevates kontekstides. Kirjaoskus võimaldab inimestel saavutada eesmärged, arendada teadmisi ja potentsiaali ning täisväärtuslikult osaleda grupis ja ühiskonnas. (UNESCO, 2005)

Rahvusvahelise lugemisorganisatsiooni (IRA) ja Rahvusliku inglise keele õpetajate nõukogu (NCTE) koostatud inglise keele keelestandardis (IRA & NCTE, 1996) on kirjaoskuse komponentidena nimetatud lugemist, kirjutamist, kuulamist, suulist esitust, vaatlemist (ingl *viewing*) ja visuaalset esitlust. Musta ja Musta (2007) järgi peetakse kirjaoskus(t)eks lugemis-, kirjutamis- ja arvutamisoskust. OECD rahvusvaheline hindamisprogramm PISA käsitleb Tire et al. (2010) sõnul kirjaoskust palju avaramalt: kirjaoskuse definitsioon eeldab kirjaoskuse tasemete olemasolu, mis omakorda tähendab, et inimesed ei ole kirjaoskajad ja kirjaoskamatud, vaid on suuremal või väiksemal määral kirjaoskajad.

Kirjaoskuse üheks olulisemaks komponendiks peab Pandis (2005) lugemisoskust. Sõnaga *kirjaoskus* tähistatavatest valdkondadest ongi enim uuritud *lugemise kirjaoskust* (ingl *reading literacy*) ehk *lugemiskirjaoskust* ehk lühemalt *lugemisoskust*, pidades viimasega silmas mitte ainult tähtede tundmist või sõna/lause kokkulugemist, vaid eelkõige loetu mõistmist ning rakendamist (Must & Must, 2007; Must et al., 2001). Mainitud autorid peavad lugemisoskuse all silmas oskust kasutada erinevaid kirjalikke tekste oma eesmärkide saavutamiseks, teadmiste arendamiseks ja täisväärtuslikuks osalemiseks ühiskonnas.

Ka UNESCO (2008) väljaandes on toodud välja, et inimesed (nii kirjaoskajad kui kirjaoskamatud) suhtlevad igapäevaelus teksti eri vormidega: visuaalsete tekstidega (nt plakatid, tänavasildid, arved, raamatud, ajalehed) ning suuliste tekstidega (nt telefonisõnumid, raadioprogrammid, poliitilised kõned). Sõltumata sellest, kust teksti loetakse (paber kandjal, ekraanilt või muud kanalit kasutades), on Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) hinnangul oluline info mõistmine, kriitiline analüüs ja rakendamine. Kirjaoskuse õpetamisel tuleb nimetatud autorite hinnangul viia rõhuasetus lugemise ja kirjutamise tehnilistelt oskustelt nende üldisematele kasutamisoskustele. Kirjaoskuse õppeprogrammides aga ei arvestata UNESCO hinnangul sageli sellega, mida õppijad saavad oma igapäevaelus tegelikult kirjaoskusega teha. On oluline kaaluda, kes ja miks produtseerib teksti ning kuhu kirjaoskus sobitub inimeste ja kogukondade suhtlemismustrites (UNESCO, 2008).

PISA (2009) lugemisoskuse definitsioonis sisaldub lugemisoskuse ühe komponendina ka lugemisosadus (Kitsing, 2011; Tire et al., 2010). „Lugemisoskus on kirjalike tekstide mõistmine, kasutamine, kajastamine ning osadus (ingl *engaging*) kirjalike tekstidega selleks, et saavutada oma eesmärged, arendada oma teadmisi ja võimeid ning osaleda ühiskondlikus elus.“ (PISA, 2009, lk 23). Termin *osadus* tähendab Tire et al. (2010) järgi lugemismotivatsiooni ning koosneb emotsionaalsete ja käitumuslike joonte kimbust, mis sisaldab lugemishuvi, lugemismõnu, kontrolli lugemismaterjali valiku üle, lugemise sotsiaalse mõõtme arvestamist ning mitmekesist ja pidevat lugemist. Hiie ja Mürsepp (1990) mõtestavad lugemisoskust kitsamas tähenduses sõnade kokkulugemise oskusest (st lugemistehnika valdamine) ja loetust elementaarse arusaamisena. Laiemas tähenduses on lugemisoskus nimetatud autorite sõnul vaimsete oskuste kogum, mis on seotud teksti mõistmise ja töötlemisega, aga ka ilukirjanduse lugemise oskus mõtte ja elamuse ühtsuses. Lugemisoskus ei tähenda Uibu ja Volteini (2010) arvates üksnes keele grammatiliste konstruktsioonide omandamist, vaid eelkõige info saamist teksti vahendusel,

tekstist arusaamist. Hiie ja Mürsepa (1990) järgi moodustavad lugemisoskuse lugemistehnilised vilumused koos loetavast arusaamisega. Pandis (2005) peab lugemisoskust vahendiks teadmiste kogumisel ja kasutamisel, info leidmisel ja mõtestamisel. Ka Vardja (2005) leiab, et lugemine on tähtsaim kanal info hankimiseks ning nimetab lugemist mõtlemise ja õppimise vahendiks. Pandise (2005) ning Uibu ja Volteini (2010) sõnul on lugemisoskust peetud läbi aegade õppimise võtmeküsimuseks ning lugemisoskuse kujunemisel on nimetatud autorite arvates kriitiline tähtsus kooliedukusele.

Kirjaoskus (nagu teisedki oskused) omandatakse Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) sõnul mõtestatud tegevuse kaudu erinevates kontekstides. Must ja Must (2007) ning Must et al. (2001) leiavad, et kuna erinevaid kirjalikke tekste on väga palju ning nende kasutamisevajadus on suur, esitab see väljakutse traditsioonilisele haridussüsteemile. Samad autorid kirjutavad mitmetest 20. sajandi lõpus läbi viidud uurimustest, mis näitavad, et suur osa arenenud lääneriikide täiskasvanud elanikkonnast on kirjaoskamatu, st nad ei saa loetu mõttest aru ning ei oska loetu rakendada ega teha sellest elementaarsemaidki järeldusi. Eelmainitud autorid oletavad, et taoline kirjaoskamatus (suutmatus adekvaatselt mõista sõnumit) tänapäeval mõnes valdkonnas pigem kasvab. Arvatakse isegi, et kohati lausa eeldatakse mittemõistmist: „Tänapäevane reklaam ning avaliku arvamuse kujundamine ja töötlus koostab tekste ning audiovisuaalseid mõjutusi väga rafineeritult ning mitmetasandiliselt, sageli arvestusega, et tavakasutaja esitatu sihipärasest mõttest aru saada ei peagi.“ (Must et al., 2001, lk 1432).

Tänapäevases maailmas, kus massiteabe osakaal üha suureneb, on Variku (2007) sõnul eriti oluline tekstide tajumise, analüüsimise ja neist järelduste tegemise oskus, Olo (2006) hinnangul jääb erinevate tekstide mõistmine ka infoajastul kõige olulisemaks oskuseks. Inimese toimetulek nii koolis kui ka pärast kooli lõpetamist ning tema võime elukestvalt õppida ja muutuvate tingimustega kohaneda sõltub mitmete autorite (Must & Must, 2007; Must et al., 2001) hinnangul suuresti kirjaoskuse tasemest. Erinevatel ajastutel ja ühiskondades on Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) ning Variku (2007) järgi olnud nõutav kirjaoskuse tase erinev. Stedman ja Kaestle (1987) uurisid kirjaoskuse arengut Ameerika Ühendriikides läbi sajandi ning leidsid, et tänapäeval väga aktuaalsed kirjaoskuseprobleemid on enamasti põhjustatud pigem kõrgenenud nõudmistest kirjaoskusele, mitte kirjaoskuse taseme üldisest langusest.

Pandis ja Vernik-Tuubel (2005) peavad kirjaoskust võtmeks infoühiskonnas toimetulekuks ning eristavad kirjaoskuse puhul kolme taset või funktsiooni: (1) formaalne ehk

elementaarne kirjaoskus; (2) funktsionaalne ehk toimetuleku kirjaoskus; (3) rekreatiivne ehk taastav kirjaoskus. Kirjaoskuse kolmene jaotus ei ole Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) sõnul selgelt hierarhiline. Kui formaalse ja funktsionaalse kirjaoskuse vahel leiavad nimetatud autorid olevat valdavalt ka arengulise erinevuse, siis funktsionaalse ja rekreatiivse kirjaoskuse vahe on nende sõnul pigem motivatsiooniline.

Ka lugemisoskuse puhul eristatakse Lerkkaneni (2007) andmetel kolme tasandit: (1) elementaarne lugemisoskus (lugemistehnika, mis hõlmab teksti tehnilise lugemise oskust ehk tähtede alusel häälikute ühendamist sõnadeks); (2) funktsionaalne lugemisoskus (loetu mõistmine, kasutamine ja sellest järelduste tegemine); (3) kriitilise lugemise oskus (võime analüüsida, eristada olulist ja vähem olulist ning teha järeldusi). Vardja (2005), toetudes erinevate autorite töödele, lisab neljanda lugemisoskuse tasandina loova lugemisoskuse (lugeja kasutab tekste mõtlemise ja loova tegevuse ajendeina).

Funktsionaalsest ehk konventsionaalsest ehk toimetuleku-kirjaoskusest hakati Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) andmetel rääkima eelmise sajandi keskel. Mõistet *funktsionaalne kirjaoskus* seostatakse tööturul konkureerimise võime ja sotsiaalse integratsiooniga ning selle all mõistetakse: (1) lugemise ja kirjutamise taset, mis on piisav igapäevaeluks; (2) täiskasvanute ja noorukite töökohustuste täitmiseks nõutavat lugemise ja kirjutamise oskust (Harris & Hodges, 1995, viidatud Varik, 2007 j). Funktsionaalse kirjaoskuse taseme määrab Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) sõnul inimese sotsiaalseks funktsioneerimiseks vajalik kirjaoskuse tase, s.o kirjaoskus igapäevaeluks (lugemine, kirjutamine, arvutamine, dokumentide täitmine). Funktsionaalse kirjaoskuse tase ja vajadus omakorda sõltub nende sõnul otseselt sotsiaalse keskkonna tingimustest ja välisest motivatsioonist, samuti vajaduste ja oskuste vahekorrast.

Nõudmised kirjaoskusele on Snow (2002) hinnangul kõrged ja tõusevad veelgi. Snow kirjutab, et kuna majanduse areng on kõrgel tasemel, on alust uskuda, et nõudlus kirjaoskusliku elanikkonna järele tööturul tulevikus suureneb. Mitmed autorid (Grabe & Stoller, 2002; Pandis, 2005; PISA, 2009; Stedman & Kaestle, 1987; Varik, 2007) arvavad samuti, et nõudmised kirjaoskusele kasvavad praegusel tehnoloogiaajastul veelgi, tuues mahajääjatele kaasa üha suuremaid probleeme. Elementaarse kirjaoskuse puudumine võib Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) arvates olla tänapäeval ka elu ohustavaks teguriks. Elanikkonna madal kirjaoskuse tase on Variku (2007) sõnul probleemiks ka kõrge inimarengu tasemega riikidele nagu Suurbritannia, Taani, Norra, USA, Iirimaa, Malta jt. Kõrgelt arenenud riikides on tema sõnul probleemiks

eelkõige madal funktsionaalse kirjaoskuse tase. Mitmetes bakalaureusetöodes (Areda, 2011; Käärik, 2009; Siidra, 2012) on tõestatud, et lihtsustatud õppe lõpetajate funktsionaalse kirjaoskuse tase ei võimalda neil piisaval määral mõista erinevaid tarbetekste. Funktsionaalne kirjaoskamatus võib Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) sõnul jätta inimese ilma teadmistest, kogemustest ja sotsiaalsest tegevusest.

Alates 1970. aastate lõpust on Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) andmetel hakatud rääkima ühest funktsionaalse kirjaoskuse alaliigist – infokirjaoskusest ehk teabekirjaoskusest. Infokirjaoskuse all mõistetakse nimetatud autorite järgi: (1) infovajaduse äratundmise oskust; (2) arusaamist, et arukad otsused põhinevad täpsel ja ammendaval informatsioonil; (3) oskust määratleda sobivaid infoallikaid; (4) oskust kasutada edukaid otsingustrateegiaid info hankimiseks; (5) oskust kasutada infoallikaid paber- ja elektronkandjatel; (6) oskust hinnata leitud infoallikaid ja informatsiooni; (7) oskust korrastada leitud informatsiooni; (8) oskust integreerida uut informatsiooni olemasolevate teadmistega ning oskust kasutada informatsiooni probleemide lahendamiseks.

Huvitavat tendentsi märkasid mitmed autorid (Must & Must, 2007; Must et al., 2001), kui võrdlesid õpilaste funktsionaalse lugemisoskuse uuringu tulemusi aastatel 1994 ja 1999. Nimelt paranesid nimetatud autorite hinnangul õpilaste sooritused tabelite, jooniste ja graafikute kasutamise osas: 1994. aastal pooltele õpilastest jõukohased tulemused olid nende sõnul 1999. aastal jõukohased juba kahele kolmandikule õpilastest. Selle muutuse üheks olulisemaks põhjuseks peavad nimetatud autorid arvutite kasutamise ja eriti Windowsi keskkonna laia levikut.

Seoses arvutitarkvara täiustumisega hakkab Euroopa keeleõppe... (2007) põhjal järjest suuremat rolli mängima inimese ja masina interaktiivne suhtlus. Elektrooniliste kanalite kasutuselevõtt on mitmete autorite (Must & Must, 2007; Must et al., 2001) sõnul toonud kaasa tekstide ja visuaalsete kujundite struktuuri ja vormi muutusi, mille mõistmine ja kasutamine nõuavad olulist ettevalmistust. Uibu ja Volteini (2010) hinnangul eeldab kaasaegne suhtlemine õpilastelt ka nn digitaalse keeleoskuse omandamist. See hõlmab nimetatud autorite sõnul oskust kasutada e-posti, erinevaid otsingumootoreid ja osaleda võrgusuhtluses. Musta ja Musta (2007) andmetel võibki rääkida tehnilisest kirjaoskusest kui neljandast kirjaoskusest. Pata (2010) kirjutab veel lateraalsest kirjaoskusest, mis on oskus navigeerida hüpermeedia keskkonnas, liikudes mittelineaarselt veebilehtede sees ja nende vahel linke kasutades (ehk n-ö „surfata“).

Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) hinnangul peetakse lugemis- ja kirjutamisoskuse õppimisega seonduvat enamasti emakeeleõpetaja ülesandeks. Nimetatud autorid peavad funktsionaalset kirjaoskust aga oskuseks, mille arendamine peab toimuma kõigis ainetes ja vanuseastmetes ning mille kujunemiseks pakuvad nende hinnangul kõik õppeained ka rohkesti võimalusi. „Igas aines on vaja leida tekstilist informatsiooni, seda mõista ja edastada ning igas aines on võimalik neid oskusi kujundada. Nii saab kasvatada iseseisvaid kriitilisi infotarbijaid, arendada õpilaste võimet korrastada ja mõtestada teavet ning kujundada nii süsteemset mõtlemist.“ (Pandis & Vernik-Tuubel, 2005, lk 173).

Põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajatelt oodatakse, et nad oleksid praktilist tööd väärtustavad ja kutseõppeks valmis olevad ühiskonna liikmed, kes oskavad lugeda ja kirjutada iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel, oskavad jõukohaseid teabevahendeid kasutades leida neile vajalikku infot (tekstidest, teatmikest, internetist), teha märkmeid ning koostada tarbekirju (Lihtsustatud õpe, 2010). Paljud uurijad (Olo, 2006; Pandis & Vernik-Tuubel, 2005; Uusen, 2002 jt) peavad funktsionaalse kirjaoskuse arendamist kooli üheks põhiülesandeks.

Teksti keerukus

Miku (1980) järgi tuleks eristada mõisteid keeruline tekst ja raske tekst. Teksti keerukus on tema sõnul teksti objektiivne omadus (ei sõltu lugejast), teksti raskus on aga teksti omadus subjekti suhtes (raske konkreetse lugeja jaoks). Teksti keerukus on Asseri et al. (2004) järgi intuiitselt mõistetav, kuid raskesti defineeritav mõiste. Nimetatud autorite sõnul ei ole teksti keerukust võimalik otse mõõta, kuid on mitmeid formaalseid tunnuseid, mille muutumine on seotud teksti keerukuse muutumisega. Näiteks on nende sõnul tavaliselt keerulisemates tekstides pikemad laused, rohkem harva esinevaid sõnu ning sõnad on pikemad ja abstraktsemad.

Teksti keerukus võib Eltsi (1995) sõnul olla kvantitatiivne või kvalitatiivne. Sõnade puhul näitab Eltsi (1995) ja Miku (2000) järgi kvantitatiivset keerukust sõna pikkus, kvalitatiivset keerukust (semantilist keerukust) sõnade tuttavus, abstraktsus ja terminoloogilisus. Hausenberg et al. (2004) leiavad, et karakteristikud, mille põhjal saab igat teksti hinnata, on nt teksti pikkus, selgus, lihtsusaste, teema tuntuus, kultuuriline sobivus jmt.

Teksti keerukuse ehk mõistetavusega on Miku (1980; 1988; 2000, 2001) hinnangul tihedalt seotud lausete pikkus: mida pikemad on laused, seda keerukam on tekst (seda raskem on seda mõista). Samas hoiatab Mikk (2000, 2008) teise äärmusesse kaldumise eest: ainult lühikeste

lausete kasutamine muudab teksti tema hinnangul üksluiseks. Lausete pikkust kirjeldatakse Miku (2000, 2008) sõnul sageli sõnade arvuga lauses. Kuna sõnad on tekstides ja lausetes erineva pikkusega, on Miku (1980, 2000, 2001, 2008) hinnangul parem mõõta lausete pikkust kirjamärkides (tähed, tühikud, kirjavahemärgid) või silpides (Mikk, 2000). Eripedagoogid rõhutavad lause (ja ka teksti) pikkuse juures pigem taustateadmiste ning kvalitatiivse keerukuse osatähtsust: lause/tekst võib olla pikk (paljusõnaline), aga mõistetav (Euroopa keeleõppe..., 2007; Mikk, 2008 jt).

Oluliseks komponendiks teksti keerukuse hindamisel peab Mikk (1980, 2000, 2001) sõnade tuntust või tuttavust. Seda määratakse Miku sõnul enamasti nende tarvitamissageduse järgi: mida sagedamini sõna keeles esineb, seda tuttavam ta on. Sõnade tuntuse määramiseks kasutatakse Miku (2000, 2001) sõnul erinevaid sagedussõnastikke, teiseks võimaluseks on tema hinnangul kasutada võõrsõnastikke (st kui sõna on võõrsõnastikus, siis ta ei ole tuttav). Üks harva esinev sõna teeb Miku (1980) hinnangul teksti hoopis keerulisemaks kui mitu keskmise sagedusega sõna, mistõttu tuleks Miku arvates arvestada teksti keerukuse hindamisel pigem tundmata sõnade hulka tekstis. Ka Hu Hsueh-chao ja Nation (2000) leidsid, et tundmatute sõnade tihedusel on märkimisväärne mõju teksti mõistmisele.

Kuna abstraktset teksti on raskem mõista, peab Mikk (1980, 1988, 2000, 2001) sõnade abstraktsust oluliseks teksti keerukuse näitajaks. Abstraktsete mõistete kasutamist peab Kasik (2007) mõnikord siiski vältimatuks (nt teadusküsimustes). Teadusterminid on tema hinnangul aga oma tähenduselt muudest abstraktsetest sõnadest tunduvalt täpsemad (täpsemad kui konkreetsete esemelise tähendusega sõnad), sisutihedad ja lakoonilised. Elts (1992, viidatud Elts, 1995 j) mõõtis teksti keerukuse hindamisel ka sõnade terminoloogilisust. Miku (2000) hinnangul on tekstis esinevad terminid sageli tundmatud, kuna igapäevases kõnes kasutatakse neid harva ning kuna neil on väga täpne tähendus.

Sõnade keerukust näitab Miku (1980, 1988, 2000, 2001) sõnul ka sõnade pikkus: pikemates sõnades on rohkem liiteid ning nad on informatiivsemad ja keerukamad. Kuna tundmatud sõnad on Miku (2000) sõnul reeglina pikemad kui tuttavad sõnad, soovitatakse teksti keerukuse hindamisel keskmise sõnapikkuse asemel arvestada pigem pikkade sõnade protsenti tekstis (Barker & Stokes, 1968, viidatud Mikk, 2000 j). Miku (2000) sõnul arvestatakse seejuures tavaliselt kolme- ja enamasilbilisi sõnu.

Teksti keerukuse komponente ei tohi Miku (s.a., 1980, 2000, 2008) sõnul vaadelda isoleeritult, sest nende optimaalsed väärtused sõltuvad üksteisest. Näiteks sõltub Miku hinnangul lause sobiv pikkus tekstis esinevate sõnade tuntutusest, ning nende mõlema väärtused sõltuvad omakorda teksti abstraktsusest. „Keerukuse ühe komponendi suurenemine eeldab teise vähenemist, mistõttu sobiva keerukusega teksti tuleks iseloomustada üheaegselt tema paljude tunnustega.“ (Mikk, 1980, lk 114).

Teksti keerukuse hindamiseks on mitmed autorid välja töötanud ka erinevaid valemid (vt lähemalt Mikk, 1980, 1988, 2000; Mikk & Elts, 1999; Puksand & Kerge, 2011; Uiibo, 1995). Uiibo (1995) sõnul on eesti keeles sõnad lühemad kui vene keeles või saksa keeles, kuid pikemad kui inglise keeles. Samuti on eesti keeles paljude seoste väljendamiseks erinevad lõpud ja tunnused (mille liitmine sõnatüvedele tingib sõnatüvedes häälikumuutusi), samas kui teistes keeltes kasutatakse eessõnu. Seega ei sobi Uiibo (1995) hinnangul eestikeelsete tekstide keerukuse hindamiseks samad valemid, mis sobivad nt inglise, saksa või venekeelsete tekstide korral – see tähendab, et valemid ei ole universaalsed, vaid sõltuvad keelest.

Teksti mõistetavuse tõstmise põhiliseks eesmärgiks on Miku (s.a.) järgi soodustada teksti mõistmist ja omandamist. Teksti mõistetavuse tõstmine on Miku sõnul tõhus tee lugejate tähelepanu köitmiseks. „Lihtsamat teksti peab suurem hulk inimesi arusaadavaks ja loeb meeleldi.“ (Mikk, s.a.). Mikk on teksti keerukuse uuringute tulemusena pannud kirja soovitud mõistetava teksti kirjutamiseks ehk mõistetava teksti reeglid ehk lihtsa keele reeglid (vt täpsemalt Mikk, s.a.; Mikk, 1980, lk 92—109; Mikk, 2000, lk 163—197).

Tekst on Hausenbergi et al. (2004) ning Miku (s.a., 1980, 2000, 2001) hinnangul lihtsam, kui see sisaldab sageli kasutatavaid sõnu (oluline on väljendustäpsus), grammatiliselt lihtsamaid konstruktsioone ja lühemaid lauseid ning asesõnade kasutamisel on selgelt mõistetav, kellele või millele tekstis viidatakse ning kui ei viidata tekstis liiga kaugele tagasi. Mainitud autorite järgi on tekst lihtsam ka juhul, kui teksti ülesehitus soodustab mõistmist: lausetevahelised seosed on välja toodud, mõtted on selgelt väljendatud ning sündmusi kirjeldatakse lineaarses või ajalises järjestuses, teksti põhiidee esitatakse enne illustreerivaid näiteid. Eelpool nimetatud autorid peavad lihtsama teksti tunnuseks veel esituse konkreetsust: eelistada tuleks konkreetseid sõnu abstraktsetele, hoiduda teonimedest, kirjutada emotsionaalselt, tekitada huvi, tuua näiteid (seejuures visuaalsed vm toetavad materjalid peavad teksti täiendama ja ei tohi olla selle sisuga vastuolus). Hausenberg et al. (2004) lisavad veel, et teksti on lihtsam mõista, kui teema on

kuulajale või lugejale tuttavam ja kirjeldatavaid esemeid või inimesi on vähem ja neid on kerge eristada ning kui tekst on kuulamisülesandes esitatud aeglasema tempo ja loomuliku intonatsiooniga ning selles esineb pause.

Mõistetava teksti reeglid võivad Miku (2000) sõnul põhineda kas ekspertarvamustel, psühholingvistilistel uurimustel või teksti mõistmise eksperimentaalsetel uuringutel. Kõik need võivad tuua välja mingeid olulisi reegleid, kuid Miku hinnangul on üldiselt tulemuseks samad soovitusel. Tavaliselt ei piisa Miku (s.a., 1980, 2000) hinnangul ühe reegli rakendamisest, vaid teksti mõistetavust tuleks tõsta igakülgsest. Mikk lisab samas, et mõistetava teksti reeglid on omavahel seotud ning sageli viib neist ühe täitmine iseenesest ka teise järgimiseni.

Teksti mõistmine

Mõistmine on Miku (1980) sõnul keeruline psühholoogiline nähtus ning tema hinnangul sellepärast autorid ei annagi mõistmise definitsiooni, vaid ainult kirjeldavad seda. Mikk ise määratleb mõistmist järgmiselt: „Mõistmine on reaalse maailma esemete ja nähtuste vaheliste seoste tunnetamine. Või veelgi lühemalt: mõistmine on seoste moodustumine.“ (Mikk, 1980, lk 8). Mõistmisel on Miku (1980) sõnul alati eesmärk. Tema hinnangul tekib vajadus midagi mõista siis, kui me ei suuda uut informatsiooni varasemaga seostada ning mõistmise eesmärgiks ongi see seos luua. Brudnõi (1975, viidatud Mikk, 1980 j) sõnul on mõistmine ühelt poolt protsess (otsitavate seoste aktiivne moodustamine) ning teiselt poolt selle protsessi resultaat (seoste moodustumine ja funktsioneerimine). Karlepi (2003) sõnul tähendab teksti mõistmine teksti mõtte mõistmist, teksti mõistmise eelduseks peab Karlep arusaamist teksti sisust ehk verbaliseeritud teabeüksustest. Teksti on Miku (1980) arvates võimalik mõista vaid siis, kui on olemas eelteadmised, st me tunneme objekte ja nähtusi, millest tekstis räägitakse. Mida paremini tekstis kujutatavat olukorda tuntakse, seda paremini Miku sõnul teksti mõistetakse. Otseselt tekstist hangitavat teavet nimetavad van Dijk ja Kintsch (1983, viidatud Karlep, 2003 j) tekstibaasiks. Tekstibaasi ühendamine tajuja teadmistega võimaldab Karlepi (2003) järgi luua situatsioonimudeli kirjeldatud objektist või sündmustest. Ka Plado (2008) sõnul on teksti mõistmiseks vaja kuulates või lugedes luua kujutluspilt kirjeldatavast sündmusest või nähtusest.

Seega on teksti mõistmisel vaja erinevate autorite (Karlep, 1999, 2003; Mikk, 1980; Plado, 2008) sõnul tekstis väljaöeldule lisada oma varasemad kogemused ja teadmised, st seostada tekstis esitatu oma kogemustega. Sellest tulenevalt on tekstiga väljendatud teabe

mõistmine nimetatud autorite hinnangul väga individuaalne ning sõltub paljuski kuulaja või lugeja teadmistest, hoiakutest, hinnangutest, varasematest kokkupuudetest probleemiga jne, ehk lühemalt öeldes võivad erinevate taustteadmiste või hoiakutega inimesed samast teksti aru saada vägagi erinevalt.

Miku (s.a., 1980) hinnangul sõltub teksti raskus oluliselt ka teksti sisust. Lihtne esituslaad on Miku sõnul eriti oluline keerulise ja tundmata sisu puhul ning kui teksti sisu on lugejale tuntud, siis võib julgemalt kasutada tundmata keelendeid. Hausenbergi et al. (2004) arvates on üldjuhul teksti mõistmist hõlbustavaks teguriks ka tekstitüübi tundmine (diskursuspädevus): „...lugejal või kuulajal on teksti lihtsam jälgida, kui ta teab, millise struktuuriga on uudis, kust leida peamist mõtet ja missugune tekstiosa sisaldab varasemast tuttavat infot sama juhtumi kohta.“ (Hausenberg et al., 2004, lk 36)

Teksti mõistmisel rakendatakse Karlepi (1998) järgi teksti tajumise strateegiaid. Teksti tajumise kognitiivsed strateegiad van Dijki ja Kintschi (1989, viidatud Karlep, 1998 j) järgi on: (1) propositsioonistrateegia (lausetähenduse mõistmine); (2) lokaalse koherentsuse e sidususe strateegiad (ütluse ulatuses luuakse operatiivmälus seosed kõrvuti asetsevate lausete vahel); (3) makrostrateegia (eesmärgiks teksti sisu hierarhilise mudeli koostamine); (4) skeemistrateegiad (kultuurist sõltuvad tekstistruktuuride skeemid e stsenaariumid); (5) produktsioonistrateegiad (täiendavad skeemistrateegiaid, oletustele toetudes püütakse luua teksti semantilist plaani). Teksti mõistmine õnnestub Karlepi (1998) sõnul paremini, kui tajuja kasutab mitmeid strateegiaid.

Eelnevalt kirjeldatud mõistmisstrateegiaid rakendatakse Karlepi (1998) hinnangul realselt küllaltki erineva edukusega, eristatakse viit mõistmistasandit: (1) mõistetakse tekstide sisu ja mõtet, kasutatakse aktiivselt analüüsioperatsioone (hea sõnavara, küllaldased teadmised – iseloomulik tavakooli edukatele õpilastele); (2) mõistetakse tekstide sisu, ilmnevad raskused peamõtte leidmisel, liialt pööratakse tähelepanu teisejärgulistele detailidele (sõnatähenduse tundmine ja teadmiste tase jätavad soovida, mõistmisstrateegiate valdamine on piiratud – iseloomulik tavakooli nõrkadele õpilastele); (3) sisu mõistetakse ebatäpselt, fragmentaarselt, teksti mõtet ei mõisteta ega formuleerita, teksti analüüsil ühendatakse lineaarselt sõnade või sõnaühendite tähendused, sageli ei piisa teadmisi (orienteeritus üksikutele sõnadele, mitte tervikule – iseloomulik suurele osale erikoolide õpilastest); (4) teksti mõte jääb enamasti leidmata (tuntakse suhteliselt hästi sõnu, tehakse stereotüüpseid järeldusi, hinnangud on ära õpitud, aktiivsus ja püüdlikkus võib õpetaja ära petta – selliseid õpilasi leidub nii tavakoolis kui ka

erikoolides); (5) sisu mõistetakse pealiskaudselt, kuid reeglina leitakse teksti mõte, mõnikord jääb vajaka teadmistest, kuid tehtud järeldused on loogilised (selline õpilasarühm on küllaltki väike – tegemist on lastega, kelle haridustase ei vasta nende võimetele). Karlep lisab samas, et kirjeldatud mõistmistasandid ei ole absoluutsed, vaid sõltuvad teksti liigist ja keerukusest (st üks ja sama õpilane või täiskasvanu võib erinevaid tekste mõista erinevatel tasanditel).

Teksti mõistmine on Miku (1980) sõnul seda täielikum, mida rohkem vajalikke seoseid moodustub. Mõistmise täielikkusest olenevalt eristatakse Miku (1980) andmetel teksti mõistmise tasandeid: sõnade mõistmine, lausete mõistmine ja teksti kui terviku mõistmine.

Karlepi (1998) sõnul on keeleüksuste mõistmise ja mõtte formuleerimise eelduseks keeleüksuste äratundmine. Sõnatasandil on tema sõnul vaja ära tunda sõna kui foneetilist üksust, seejärel selle tähendust. Kõne täielikuks mõistmiseks on Karlepi järgi vaja aru saada nii sõna üldisest tähendusest kui ka konkreetse ütluses või tekstis kasutatud autori individuaalsest sõnatähendusest. Seda raskendavad Karlepi (1998) ning Miku (1980) hinnangul: (1) sõnal on sageli mitu tähendust, kuid sõna lugedes tuleb mõista, millises tähenduses on autor seda konkreetsel juhul tarvitanud (sõna õige tähenduse valik eeldab Miku (1980) arvates laiu teadmisi ja konteksti sügavat mõistmist); (2) sõna kasutamine erinevas tähenduses ei ole sageduselt võrdne ning harilikult aktualiseerub sõna kõigepealt oma põhitähenduses; (3) sõna tähendused omandatakse ükshaaval (sõnal on piiratud tähendus); (4) üks ja sama sõna ei tähenda eri inimestele alati üht ja sedasama (mõistmine on seda täielikum, mida paremini ühtivad lugeja ja autori kogemused).

Fraasitasandil tuleb Karlepi (1998) sõnul „ära tunda süntaktiline struktuur loogiliste suhete mõistmiseks, seostada sõnatähendused ja mõista lause tähendust, mõista lause mõtet ja see mingis koodis säilitada.“ (lk 161). Fraasi mõistmise keerukus sõltub Luria (1979, viidatud Karlep, 1998 j) järgi suurel määral sellest, kas süntaktiline pindstruktuur ja semantiline süvastruktuur langevad kokku või mitte ning kas fraas väljendab sündmuste kommunikatsiooni või suhete kommunikatsiooni. Suhete väljendamiseks kasutatakse keeles Karlepi (1998) sõnul käändevorme, ees- ja tagasõnu, abimäärsõnu ja sõnajärje muutmist, seejuures on raskemini mõistetavad pööratavad konstruktsioonid (nt *ruut on risti all*, *rist on ruudu all*). Raskemad süntaktilised konstruktsioonid on Karlepi (1998) järgi: (1) võrdluskonstruktsioonid; (2) ruumi- ja ajasuhteid väljendavad konstruktsioonid; (3) liigi- ja alaliigi tüüpi suhete väljendamine; (4) kuuluvust väljendavad atributiivsed konstruktsioonid, vasakule hargnevad mitmest sõnast

koosnevad sõnaühendid; (5) konstruktsioonid, kus kirjeldatud sündmuste järjekord ja sõnajärg lauses ei ole vastavuses; (6) ebahariliku sõnajärgiga konstruktsioonid; (7) liitlaused, eriti hõlmavad konstruktsioonid; (8) konstruktsioonid, kus üksikute sõnade tähendus on vastuolus lause kui terviku tähendusega.

Lausete mõistmiseks tuleb Miku (1980) sõnul moodustada seosed sõnade tähenduste vahel. Lugejale meenuvad (kogemustele toetudes) koos sõna tähendusega ka seosed, millesse see sõna võib teiste sõnadega astuda. Sõnadevaheliste seoste mõistmine muutub Miku (1980) sõnul raskeks, kui lause konstruktsioonist ei selgu, milliseid sõnu autor oma mõttes seostas.

Tekstitasandil on Karlepi (1998) ja Miku (1980) sõnul vaja ühendada lausete tähendused (mõtted), „...mis kujuneva seose valgusel võivad omandada uue tähendusvarjundi.“ (Mikk, 1980, lk 13). Karlep rõhutab, et tegemist ei ole mehaanilise liitmisega, vaid protsessi võib tema hinnangul võrrelda sõnade seostamisega lauset tajudes. Seejuures aktualiseeruvad Miku sõnul ka sõnade tähendused ja vastavad kujutluspildid ning nii leitakse lõikude mõtted ja teksti põhiidee. Lugeja mõistab Miku (1980) järgi teksti õigesti, kui ta laused õigesti seostab. Samas lisab Mikk, et kui lausetevahelised seosed (mille lihtsamaks väljenduseks on korduvad sõnad) pole piisavalt selgesti väljendatud, peab lugeja tõsiselt pingutama, et mõista, mida autor öelda tahtis.

Teksti mõistmise keerukus sõltub Karlepi (1998) sõnul mitmest asjaolust: (1) mõtteliselt seotud lausete positsioon üksteise suhtes (st kas on tekstis kõrvuti või mitte); (2) mõttelünkade olemasolu tekstis; (3) allteksti olemasolu või puudumine; (4) mõttele viitavate võtmesõnade/võtmelausete olemasolu või puudumine; (5) teksti liigendatus mõtestatud lauserühmadeks (suulise teksti puhul ka esitamise ilmekus); (6) teksti suurem või väiksem hargnevus; (7) teksti tüüp (teaduslik, ilukirjanduslik, matemaatika ülesanne jne).

Teksti mõistmist mõjutab Hausenbergi et al. (2004) järgi selle sisuline ja keeleline keerukus. Sisuline keerukus sõltub nimetatud autorite sõnul teemast, raskemad on nende hinnangul spetsiifilised ja abstraktsed teemad. Keeleliselt võivad teksti muuta Hausenbergi et al. (2004) sõnul sõnavara ja lauseehitus. Plado (2008) järgi on õpiraskustega lastel lugemise tehnika tasemel, mis ei võimalda keskenduda teksti sisule. „Nad ei saa (või saavad piiratult) aru sõnade leksikaalsest, eriti grammatilisest tähendusest, puudulik on lausete tähenduse/mõtte mõistmine.“ (Plado, 2008, lk 5). Teksti mõistmise teevad Plado hinnangul veelgi raskemaks lugeja vähesed kogemused, puudulikud taustteadmised ning väheaktiivsed mälu protsessid.

Euroopa keeleõppe... (2007) ning Karlepi (2003) järgi raskendavad teksti mõistmist järgmised asjaolud:

1. Kirjaliku teksti tajumisel puudub suhtlussituatsioon ja suhtluspartner (suur osa suulises vestluses tajutavast situatsioonist vajab kirjaliku teksti puhul tuletamist), lisaks suurendavad mõistmiskõnede moonutused ja segavad asjaolud (nt lohakas või segane käekiri).
2. Teksti pikkus: enamasti on lühike tekst kergem kui sama teemat käsitlev pikk tekst (samas võib pikk tekst, mis ei ole väga mõtterikas, olla lihtsam kui sama teavet esitav sisutihe lühike tekst). Algaja lugeja töömälu (operatiivmälu) on haaratud lugemistehniliste operatsioonide sooritamisega – on oht, et võib välja kujuneda nn mehaaniline lugemine (oht on seda suurem, mida vähem on arenenud lapse intellekt).
3. Lingvistiline keerukus: kirjaliku teksti laused on harilikult pikemad ja keerulisemad kui suulise kõne laused ning eeldavad sageli mitme muuteoperatsiooni sooritamist. Keeruline süntaks (nt pikad, paljude kõrvallausetega laused, väljajätted, mitmekordne eitus, tähenduse mitmemõttelisus jm) nõuab lisaressursse, mida muidu kasutatakse sisu käsitlemiseks. Primitiivse lugemistehnika korral on väga raske mõista keerulise lause hierarhilist struktuuri (st sõnavormide mõttelisi seoseid).

Euroopa keeleõppe... (2007) järgi mängivad teksti mõistmise juures olulist rolli ka tekstiliik (žanri ja valdkonna ning taustteadmiste tundmine aitab teksti struktuuri ja sisu ette aimata ning mõista) ning diskursi struktuur (saadava teabe töötlemist kergendab tekstiline sidusus ja selge ülesehitus, nt ajaline järgnevus, põhipunktide selge märgistamine ja esitamine enne nende kirjeldamist ja vastukäiva või üllatava info puudumine). Samas peetakse tähtsaks ka teksti olulisust lugeja jaoks: kui lugejal on isiklik huvi teksti sisu vastu, on tal suur motivatsioon tekstist aru saada ja see aitab tal teha jõupingutusi (kuigi see ei tingi otseselt arusaamist). Ka Karlepi (1999) hinnangul eeldab kõne tajumine motiivide osalemist: „...huvi korral on kõne mõistmine alati edukam, huvi puudumisel ei pöörata partneri kõnele üldse tähelepanu (õpilane on „välja lülitunud“), lugemine võib toimuda mehhaaniliselt – lugeja ei otsi teksti mõtet“ (lk 119).

Tekstide mõistmise iseärasused lihtsustatud õppe 9. klassi õpilastel. Kerge intellektipuudega õpilaste sõnavara maht ning tekstimõistmine jäävad Karlepi (1999, 2012) järgi eakaaslastega võrreldes alati primitiivseks, ka süntaktiliste oskuste osas ilmnevad kerge intellektipuudega õpilastel veel lõpuklassideski Karlepi (2012) sõnul märgatavad arengu erisused. Peamisteks põhjusteks on Karlepi (1999, 2012) hinnangul kujutluste ja teadmiste puudumine või

ebatäpsus, närvisüsteemi piiratus kujutluste ja sõnade vahel, teabe otsingu probleemsus regulatsioonimehhanismide arenematus tõttu, akustilis-artikulaatorsete seoste (assotsiatsioonide) segav mõju semantilistele, tähendus-seoste puudulik diferentseeritus ning analüüsioperatsioonide vähene valdamine. Keelesüsteemi piiratud ja moonutatud omandamise peamine tunnus kerge intellektipuudega õpilastel on Karlepi (2012) sõnul semantika puudulikkus, mis ilmneb sõnavara, lause ja sidusteksti tasandil (viimase puhul kõige enam).

Kõne, sh kirjalike tekstide mõistmisel ilmnevad intellektipuudega õpilastel Karlepi (1998, 1999) sõnul raskused mitmel erineval tasandil:

1. Sensoorsel tasandil on oluliseks takistuseks operatiivmälu piiratus.
2. Keeletasandil tekivad raskused nii tajutavate keeleüksuste äratundmisel kui nende tähenduse mõistmisel (a) sõnatasandil (mitmesuguste kõne- ja tunnetustegevuse patoloogiate korral kannatab enamasti ka sõnatähendus: sõnatähendus kitseneb, ei mõisteta sõna ülekantud tähenduses, ei eristata lähedase tähendusega sõnu, ei eristata kõlalt lähedaste sõnade tähendust, ei mõisteta tuletiste (eriti metafooride) ning suurema üldistusastmega sõnade tähendust; (b) fraasitasandil (mõistmisel on enam raskendavaks asjaoluks semantiline keerukus kui formaalne keerukus, arvestada tuleb ka lapse operatiivmälu mahtu ning teadmisi); (c) tekstitasandil (raskused situatsioonimudeli loomisel).
3. Mõttetasandil tekitavad raskusi mõttelünkade tuletamine, allteksti otsimine, partneri kavatsuste ja motiivide leidmine jmt, mis kõik sõltuvad tajuja teadmistest ja kogemustest.

Vaimse alaarengu puhul võib Karlepi (2003) sõnul esmane kujutlus tekstist piirduda ainult seostamata fragmentidega, mõnikord ei suuda õpilane Karlepi hinnangul isegi teadvustada, kellest või millest oli jutt. Karlep lisab, et hariduslike erivajadustega õpilaste puhul toimub situatsioonimudeli loomine enamasti mitte esmase tajumise käigus, vaid korduvlugemise ja analüüsi jooksul. Teksti tajumine võib Karlepi (1998) sõnul katkeda igal tasandil: võib katkeda enne sõnade äratundmist, võib piirduda üksikute sõnadega, ainult lause tähendusega, seostamata lausetega jne.

Karlep (1999) toob välja ka lihtsustatud õppe õpilaste tegevuse iseärasused: pealiskaudne orienteerumine ülesandes, nõutava toiminguga asendamine mõne lihtsama või varem omandatud toiminguga, vähene kriitilisus ja huvi resultaadi vastu ning sellest tulenev enesekontrolli puudulikkus, toiminguga formaalne sooritamine (sh isegi automatiseeritult) ja vähene verbaliseerimine, vaimse toiminguga äärmiselt aeglane kujunemine (iseloomulik on peatumine

materialiseeritud etapil). Kõik kirjeldatud puudujäägid ilmnevad ka keelematerjalidega tegutsedes (sh lugemisel).

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Tänapäevases maailmas puutuvad kõik inimesed igapäevaselt kokku väga erinevate tekstidega, sh teabe- ja tarbetekstidega. Nõudmised kirjaoskusele on mitmete autorite (Snow, 2002; Stedman & Kaestle, 1987) hinnangul tehnoloogiaajastul aina kasvanud. Ka Variku (2007) arvates on üha keerukamaks muutuvus maailmas eriti oluline tekstide tajumise, analüüsimise ja neist järelduste tegemise oskus. Põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad peaksid oskama lugeda ja kirjutada iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel ning leida jõukohaseid teabevahendeid kasutades neile vajalikku infot (tekstidest, teatmikest, internetist). Samas on mitmetes eelnevates uuringutes (Areda, 2011; Käärrik, 2009; Siidra, 2012) leitud, et lihtsustatud õppe lõpetajad ei mõista igapäevaelus vajalikke tarbetekste.

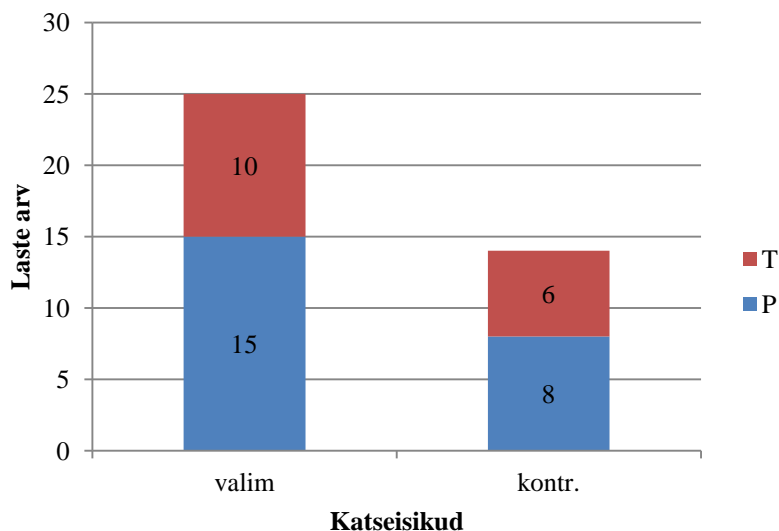
Mobiilsideoperaatorid pakuvad sageli näiliselt tasuta telefone, kuid tegelikult kaasnevad sellega pikaajalised kohustused ja kuumaksed ning teatud tingimused, mis on sõnastatud liiga keeruliselt. Põhikooli lõpetajate huvi ja vajadus sidevahendite soetamiseks ning nende puudulik kirjaliku teksti mõistmine teevad kerge intellektipuudega lastest haavatava sihtrühma. Käesoleva töö eesmärgiks ongi selgitada tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstide mõistmist lihtsustatud õppe 9. klassis. Eesmärgist tulenevalt on püstitatud järgmised hüpoteesid:

1. Põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad ei mõista tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstidega edastatavat teavet.
2. Tingimusi kajastavate tekstide keerukusnäitajate vähendamine parandab teksti mõistmist oluliselt.

Metoodika

Valim

Uuringus osales 30 põhikooli lihtsustatud õppekava järgi õppivat 9. klassi õpilast kolmest erikoolist. Kontrollgrupp (kontr.) koosnes 15 põhikooli riikliku õppekava järgi õppivast 9. klassi õpilasest. Katseisikute jaotumine gruppide järgi on toodud alloleval joonisel (joonis 1).

Joonis 1. Katseisikute jaotumine gruppide ja soo (T/P) järgi

Mõõtevahendid

Mobiilsideoperaatorite n-ö tasuta telefoni pakkumised on lisaks massimeedias levivatele reklaamidele leitavad internetis nende firmade kodulehekülgedel, paberkanalil pakumisi müügiesindustes käesoleva töö autor ei leidnud. Telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstide mõistmise uurimiseks valiti Eesti mobiilside operaatorfirmade kodulehekülgedel olevatest n-ö tasuta telefoni pakumistest juhuvaliku põhimõttel välja ühe operaatorfirma pakkumine. Selle pakkumisega seotud lepingutest ja tingimustest valiti töö autori poolt need, mis puudutasid ainult ühte konkreetset pakumist ning jäeti välja operaatorfirma muud materjalid (teiste pakettide hinnakirjad, üldtingimused jmt).

Esimese küsitluse jaoks prinditi välja telefoni pakkumise ja sellega seotud tingimuste originaaltekstid (E1, vt Lisa 1), telefoni pakkumisega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste teksti lühendati ning seejärel prinditi välja (N1, vt Lisa 2). Kordusküsitluse jaoks kohandati eelpoolnimetatud tekstid (E2 ja N2, vt Lisa 3 ja Lisa 4), arvestades Miku (s.a., 1980, 2000, 2001) soovitusi mõistetava teksti kirjutamiseks. Originaal- ja kohandatud tekstide keerukuse hindamiseks kasutati Miku (1980) eesti keele jaoks tuletatud teksti keerukuse valemit (vt Lisa 5), saadud keerukuse näitajad on toodud tabelis 1. Eelpool mainitud valemi järgi arvutatud keerukuse näitaja on Miku (1980) sõnul enamikul juhtudel vahemikus 15—30 (mida suurem on saadud näitaja, seda keerukam on tekst). Mikk (2000) on välja arvanud teksti

keerukuse optimaalse näitaja õpikutekstide jaoks: teises klassis on see 10, kuuendas 15 ning üheksandas klassis 18. Uuringus kasutatud tekstide puhul ületas teemakohase sõnavara kasutamise tõttu ka kohandatud tekstide keerukuse näitaja pisut 30 piiri. Korduvate nimisõnade optimaalne keskmine abstraktsus peaks Miku (2000) järgi olema 6.—7. klassis 1,2 ning 8.—9. klassis 1,3. Uuringus kasutatud tekstide puhul ületas nimisõnade keskmine abstraktsus ka Miku soovitatud optimaalse abstraktsuse taseme keskharidusega inimese jaoks (2,1).

Tabel 1. *Uurimuses kasutatud tekstide keerukuse näitajad*

	E1	E2	N1	N2
Iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides	120,39	88,48	125,07	99,78
Korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus	2,51	2,49	2,33	2,36
Teksti keerukuse arvuline näitaja	35,88	31,50	34,72	31,71

Märkus. E1 – telefoni pakkumisega seotud originaaltekstid; E2 – telefoni pakkumisega seotud kohandatud tekstid; N1 – kõnepaketi pakkumisega seotud originaaltekstid; N2 – kõnepaketi pakkumisega seotud kohandatud tekstid.

Tekstide mõistmise väljaselgitamiseks koostati pool-avatud küsimustega küsimustikud, mis olid mõlema katse jaoks samad (vt Lisa 6 ja Lisa 7). Küsimustikes oli ka üks avatud küsimus, millega sooviti teada saada uuritavate suhtumist antud teemasse. Kokku oli pakkumise ja sellega seotud tingimusi käsitlevate tekstide kohta esitatud 9 küsimust ning kõnepaketi pakkumise ja sellega seotud tingimuste tekstide kohta 13 küsimust.

Protseduur

Uurimus viidi läbi kahes etapis, etappide vahele jäi 1,5 kuud. Uurimuse esimeses etapis anti õpilastele lugemiseks originaaltekstid ning küsimustikud, teises etapis esitati õpilastele lugemiseks kohandatud tekstid ning küsimustikud. Uuringu läbiviimiseks küsiti luba koolide õppealajuhatajatelt. Õppealajuhatajad informeerisid vastava klassi õpetajat, kellega seejärel uuringu läbiviimise aeg kokku lepidi. Uurimus viidi läbi klassiruumis, kus kõik õpilased täitsid ülesandeid korraka. Täidetud küsimustikud tagastati uurijale kinnises ümbrikus. Sellega tagati vastajate anonüümsus ning suurendati uurimuse usaldusväärsust.

Õpetajatele anti uuringu läbiviimiseks järgmised instruksioonid:

1. Õpetaja jagab õpilastele I (II) osa tekstid ja küsimustikud.
2. Õpetaja ja õpilased loevad koos tööjuhendid, õpetaja selgitab vajadusel ülesannet.
3. Õpilased loevad iseseisvalt teksti ja vastavad iseseisvalt küsimustele. Õpetaja enam ei juhenda. Küsimustele vastamise ajal võivad õpilased teksti kasutada.
4. Õpetaja klammerdab vastatud küsimustikud kokku, paneb ümbrikusse ja kleebib ümbriku kinni.

Õpilased said oma õpetajalt ülesannetelehed, millel oli ka kirjalik tööjuhend. Tööjuhend arutati läbi koos õpetajaga enne iseseisva töö alustamist. Küsimustele vastamise ajal võisid õpilased teksti kasutada ja lugeda. Küsitlused olid väsimusest tingitud vigade vähendamiseks jaotatud kahele päevale. Mõlemal päeval oli õpilastel töö sooritamiseks aega 45 minutit.

Andmete töötlemiseks kodeeriti vastused arvuliseks (v.a avatud küsimus) ning sisestati andmetöötlusprogrammi Microsoft Office Excel 2007. Vastuseid hinnati neljapallilisel skaalal: 3 punkti sai vastus, mis oli täiesti korrektne; 2 punkti sai vastus, mis oli õige, aga ebaoluliste puudustega; 1 punkti sai vastus, milles esines rohkem puudujääke, aga päris vale ei olnud; 0 punkti anti juhul, kui oli vastatud valesti, kontekstiväliselt või jäetud vastamata. Vastuste kodeerimise protsessi kaasati teine uurija (Triin Korman), kes kodeeris eraldi need vastused, mis käesoleva töö autorilt said 1 või 2 punkti. Seejärel võrreldi saadud tulemusi ning erinevuste puhul analüüsiti vastuseid koos ja leiti konsensus.

Valimisse kuuluvate ja kontrollrühma õpilaste tekstimõistmisoskuse kõrvutamiseks algsete ja ümbersõnastatud tekstide korral kasutati võrdlusteste. Kahe küsitluse tulemuste erinevuste hindamiseks kasutati sõltuvate valimite t -testi, valimi tulemuste võrdlemiseks kontrollgrupi tulemustega kasutati sõltumatute valimite t -testi. Gruppide omavaheliseks võrdlemiseks kasutatud t -statistik ning olulisuse nivoo p arvutati vabavara GraphPad QuickCalcs¹ kasutades.

Tulemused

Uuringus osalenud 30st põhikooli lihtsustatud õppekava järgi õppivast 9. klassi õpilasest viis õpilast ei vastanud kõikidele uuringu küsimustikele, mistõttu nende tööd tervikuna ei ole võrreldavad ning on jäetud analüüsist välja. Kõikidele küsimustikele vastas 25 õpilast ning tulemuste hindamisel lähevad arvesse ainult nende tööd. Kontrollgrupi 15 õpilasest ei vastanud

---

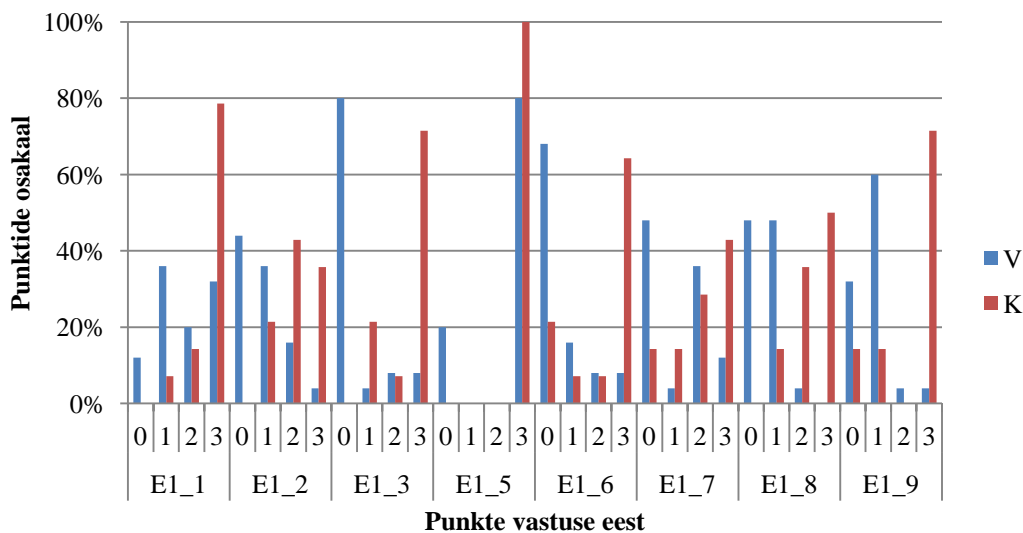
¹ <http://www.graphpad.com/quickcalcs/ttest1/>

kõikidele küsimustikele üks õpilane, kelle töö on samuti tulemuste analüüsist välja jäetud. Kõikidele küsimustikele vastas 14 kontrollgrupi õpilast.

Telefoni pakkumise ja sellega seotud tingimusi kirjeldavate tekstide mõistmine

Telefoni pakkumise ja sellega seotud tingimuste tekstide kohta oli küsimustikus kokku üheksa küsimust. Üks nendest (neljas) oli avatud küsimus ning järgnevas analüüsis ei kajastu.

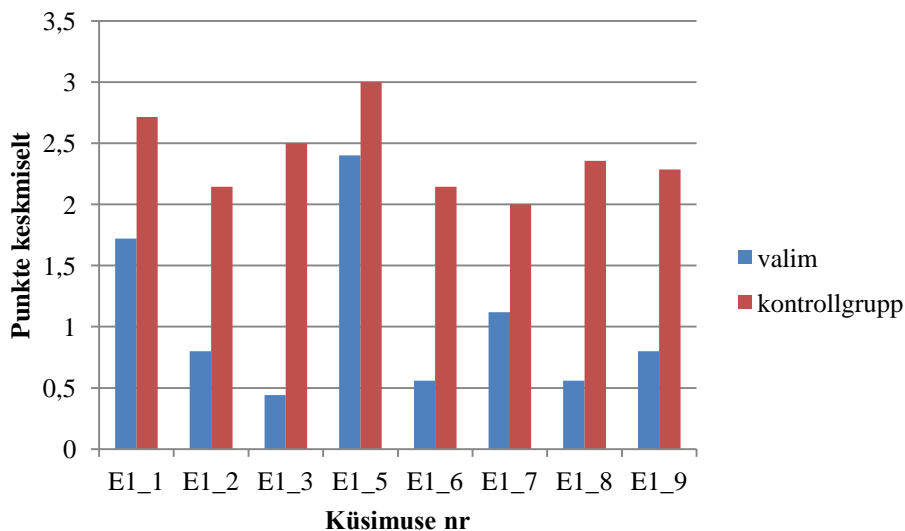
Esimene küsitlus (E1) viidi läbi originaalteksti kasutades (vt Lisa 1). Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) on näha joonisel 2.

Joonis 2. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus telefoni pakkumisega seotud originaaltekstide korral valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Vastuste analüüsimisel selgus, et kaheksast küsimusest viie vastuste eest said valimisse kuulunud õpilased keskmiselt vähem kui ühe punkti (vahemikus 0,44—0,8). Kontrollgrupi tulemused olid kõik keskmiselt vähemalt kaks punkti ja rohkem. Kõige keerulisem oli valimi jaoks küsimus *Kas sulle ka pakutakse? Miks sa nii arvad?*. Kontrollgrupi jaoks osutus kõige keerulisemaks küsimus *Missugused soodustused selle pakkumisega kaasnevad?*. Keskmiselt kõige rohkem punkte (2,4) said uuritavad selle küsimuse vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav (*Millal see pakkumine kehtib?*). Sellele küsimusele vastasid täiesti õigesti valimi

20 õpilast (80%) ja kõik kontrollgrupi õpilased. Vastuste eest saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) on toodud joonisel 3.

Joonis 3. Telefoni pakkumisega seotud originaaltekstide kohta esitatud küsimustike vastuste keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi

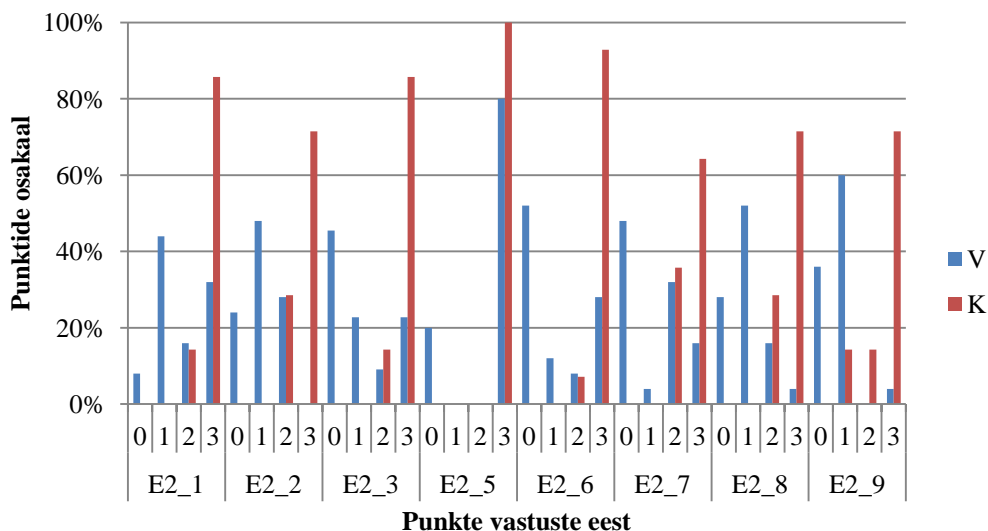
Valimi ja kontrollgrupi esimese küsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 2. Sõltumatute valimite t -test näitab, et kontrollgrupi tulemused on statistiliselt oluliselt paremad kui valimi tulemused (keskmised vastavalt 2,39 ja 1,05; $p=0,0006$).

Tabel 2. Valimi ja kontrollgrupi vastuste keskmised tulemused telefoni pakkumisega seotud originaaltekstide korral

Valim		Kontrollgrupp		Erinevus	
Keskmine	SH	Keskmine	SH	t	p
1,05	1,141936995	2,392857143	0,933434449	3,7481	0,0006

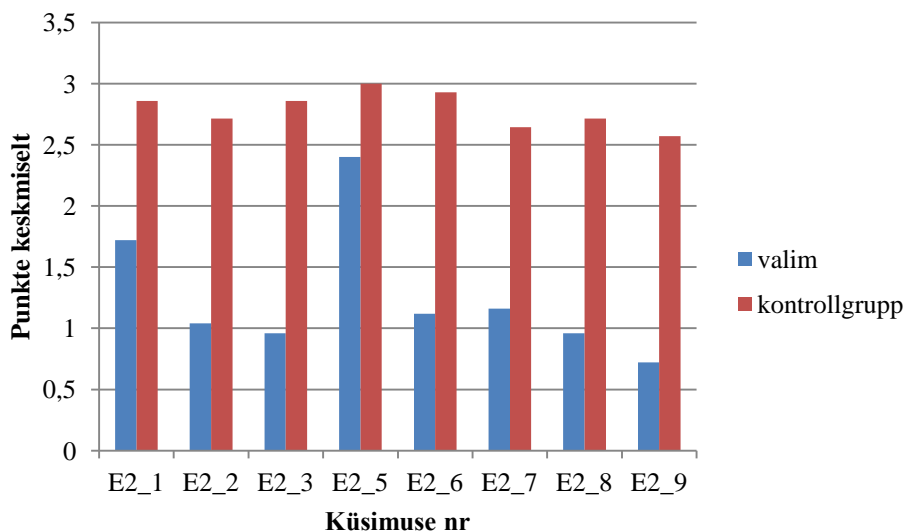
Märkus. SH – standardhälve; t – t -statistik; p – olulisuse nivoo.

Kordusküsitluse (E2) jaoks kasutati kohandatud teksti (vt Lisa 3). Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) on näha joonisel 4.

Joonis 4. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus telefoni pakkumisega seotud kohandatud tekstide korral valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Kordusküsitluse vastuste analüüsimise tulemusel selgus, et keskmiselt vähem kui ühe punkti said valimisse kuulunud õpilased kolme küsimuse vastuste eest (vahemikus 0,72—0,96). Kontrollgrupi tulemused olid kõik keskmiselt rohkem kui 2,5 punkti. Kõige keerulisem oli nii valimi kui kontrollgrupi jaoks küsimus *Missuguse teenuspaketiga sa pead liituma selleks, et seda telefoni saada?*. Kõige rohkem punkte (2,4) said valimisse kuulunud õpilased selle küsimuse vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav (*Millal see pakkumine kehtib?*). Sellele küsimusele vastasid täiesti õigesti valimi 20 õpilast (80%) ja kõik kontrollgrupi õpilased. Saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) on toodud joonisel 5.

Joonis 5. Telefoni pakkumisega seotud kohandatud tekstide kohta esitatud küsimustike vastuste keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi

Valimi ja kontrollgrupi kordusküsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 3. Sõltumatute valimite t -test näitab, et kontrollgrupi tulemused on statistiliselt oluliselt paremad kui valimi tulemused (keskmised vastavalt 2,79 ja 1,26; $p < 0,0001$).

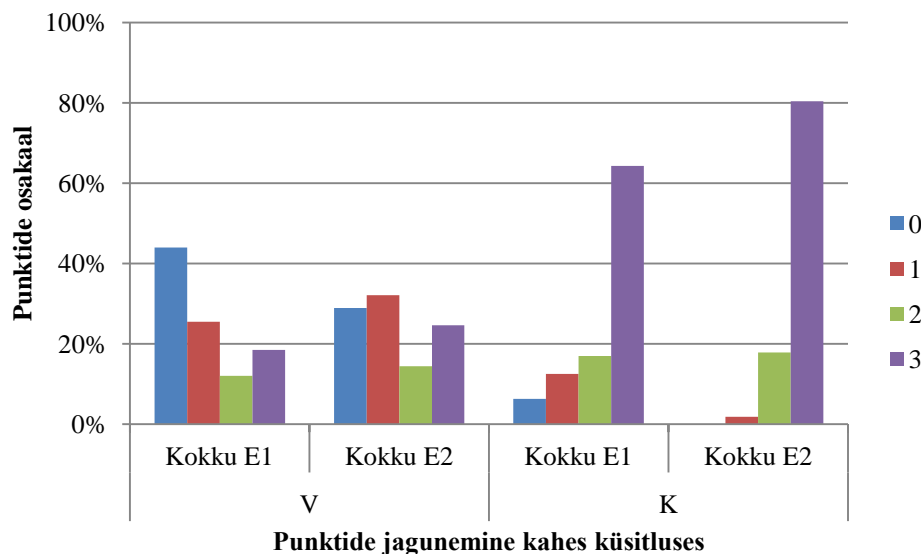
Tabel 3. Valimi ja kontrollgrupi vastuste keskmised tulemused telefoni pakkumisega seotud kohandatud tekstide korral

Valim		Kontrollgrupp		Erinevus	
Keskmine	SH	Keskmine	SH	t	p
1,26	1,152842	2,785714	0,453784	4,7283	<0,0001

Märkus. SH – standardhälve; t – t -statistik; p – olulisuse nivoo.

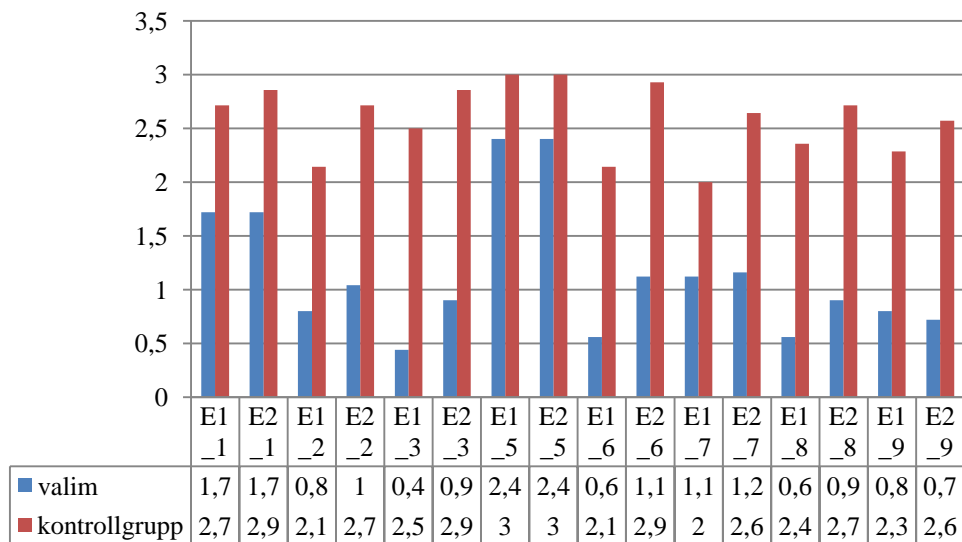
Kahe küsitluse tulemusi võrreldes selgus, et nii valimil kui kontrollgrupil suurenes kõrgemate punktide saamise sagedus ning vähenes 0 punktide (kontrollgrupil ka 1 punkti) hulk. Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) mõlemas küsitluses on näha joonisel 6.

Joonis 6. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus telefoni pakkumisega seotud kahes küsitluses valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Kahe küsitluse vastuste analüüsimise tulemusel selgus, et keskmiselt kõige rohkem punkte said nii valimisse kuulunud õpilased kui kontrollgrupp mõlemas küsitluses selle küsimuse vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav (*Millal see pakkumine kehtib?*). Kõrgemad keskmised tulemused teises küsitluses võrreldes esimese küsitlusega said valimisse kuulunud õpilased viie küsimuse vastuste eest. Samad keskmised punktid mõlemas küsitluses saadi kahe küsimuse vastuste eest (*Mida selle kampaaniaga pakutakse?* ning *Millal see pakkumine kehtib?*). Veidi väiksem keskmine punktisumma oli teises küsitluses üheksanda küsimuse vastuste eest (*Missuguse teenuspaketiga sa pead liituma selleks, et seda telefoni saada?* – esimeses keskm. 0,8 ja teises 0,7). Kontrollgrupil oli mõlemas küsitluses sama keskmine punktisumma viienda küsimuse vastuste eest (keskm. 3,0). Kõikide ülejäänud küsimuste vastuste eest saadud keskmine punktisumma oli kontrollgrupil teises küsitluses suurem kui esimeses. Saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) mõlemas küsitluses on toodud joonisel 7.

Joonis 7. Telefoni pakkumisega seotud kahe küsitluse keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (E1 – originaaltekst, E2 – kohandatud tekst)

Valimi ja kontrollgrupi kahe küsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 4. Sõltuvate valimite t -test näitab, et kahe küsitluse tulemuste erinevus on statistiliselt oluline nii valimi puhul (keskmised vastavalt 1,05 ja 1,26; $p=0,0133$) kui ka kontrollgrupil (keskmised vastavalt 2,39 ja 2,79; $p<0,0001$).

Tabel 4. Telefoni pakkumisega seotud küsitluste vastuste keskmised tulemused

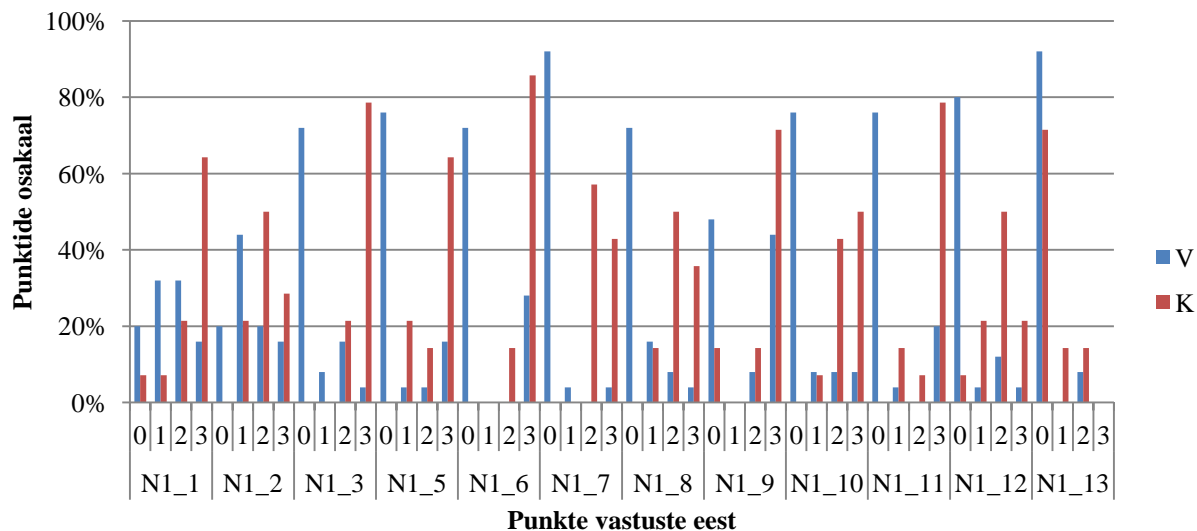
	E1		E2		Erinevus	
	Keskmine	SH	Keskmine	SH	t	p
valim	1,05	1,14	1,26	1,15	2,4984	0,0133
kontrollgrupp	2,39	0,93	2,79	0,45	5,9218	<0,0001

Märkus. E1 – telefoni pakkumisega seotud originaaltekstid; E2 – telefoni pakkumisega seotud kohandatud tekstid; SH – standardhälve; t – t -statistik; p – olulisuse nivoo.

Kõnepaketi pakkumise ja sellega seotud tingimusi kirjeldavate tekstide mõistmine

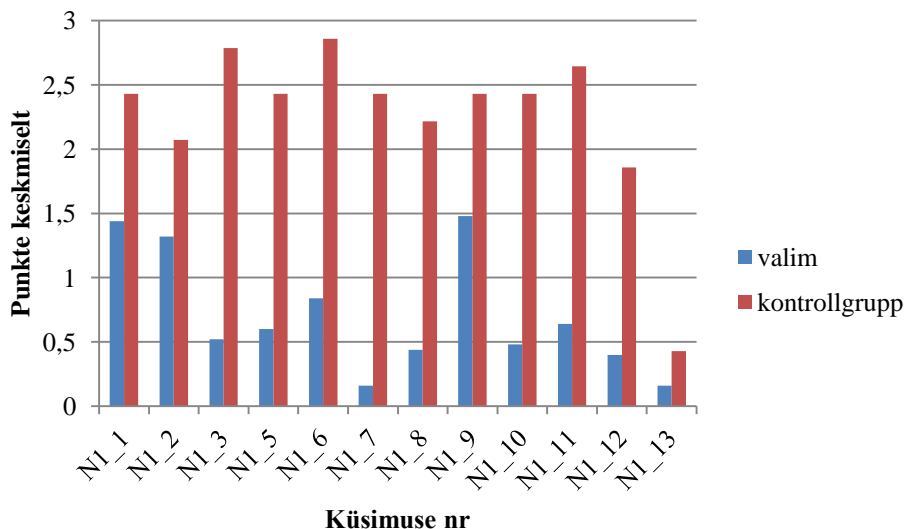
Telefoni pakkumisega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste tekstide kohta oli küsimustikus kokku 13 küsimust. Üks nendest (neljas) oli avatud küsimus ning järgnevas analüüsis ei kajastu.

Esimene küsitlus viidi läbi originaalteksti kasutades (vt Lisa 2). Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) on näha joonisel 8.

Joonis 8. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus kõnepaketi pakkumisega seotud originaaltekstide korral valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Küsitluse vastuste analüüsimise järel selgus, et kaheteistkümnest küsimusest üheksa vastuste eest said valimisse kuulunud õpilased keskmiselt vähem kui ühe punkti (vahemikus 0,16—0,84). Kontrollgrupp sai keskmiselt vähem kui ühe punkti ühe küsimuse vastuste eest (*Mida tähendab mõistliku kasutamise põhimõtte Nutikalt piiramatu 5 paketi?*), ülejäänud kontrollgrupi keskmised tulemused jäid vahemikku 1,86—2,86. Valimi jaoks osutusid kõige keerulisemateks küsimused *Missugused teenused sisalduvad kuutasus?* ning *Mida tähendab mõistliku kasutamise põhimõtte Nutikalt piiramatu 5 paketi?*. Keskmiselt kõige rohkem punkte said valimisse kuulunud õpilased kui ka kontrollgrupp nende küsimuste vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav: valimi jaoks osutus lihtsaimaks küsimus *Kui palju maksab helistamine Nutikalt piiramatu 5 paketi?*, kontrollgrupi jaoks küsimus *Kui suur on Nutikalt piiramatu 5 paketi kuutasu?*. Vastuste eest saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) on toodud joonisel 9.

Joonis 9. Kõnepaketi pakkumisega seotud originaaltekstide kohta esitatud küsimustike vastuste keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi

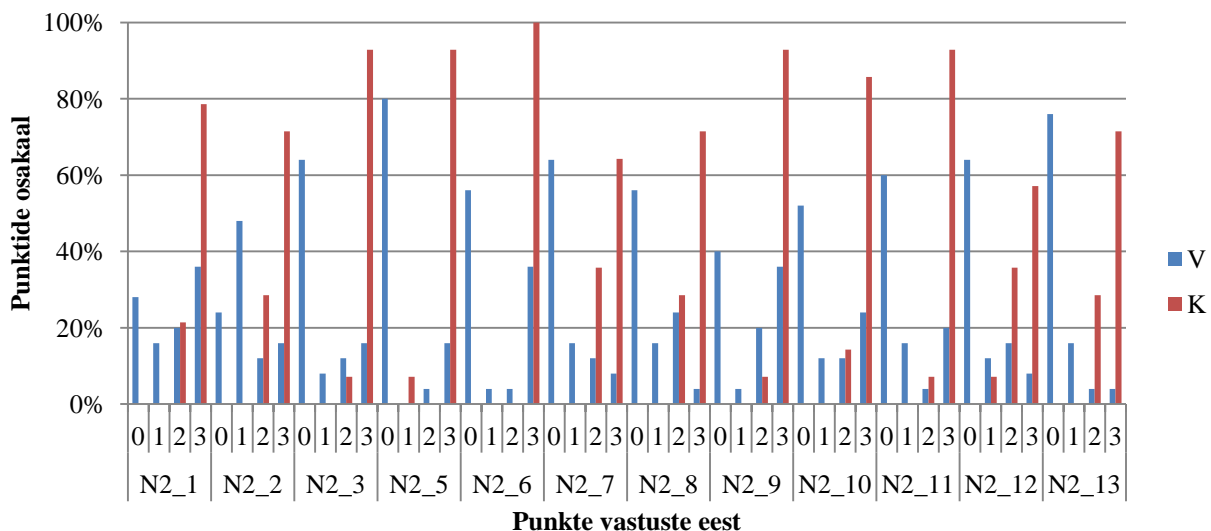
Valimi ja kontrollgrupi esimese küsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 5. Sõltumatute valimite t -test näitab, et kontrollgrupi tulemused on statistiliselt oluliselt paremad kui valimi tulemused (keskmised vastavalt 2,25 ja 0,71; $p < 0,0001$).

Tabel 5. Valimi ja kontrollgrupi vastuste keskmised tulemused kõnepaketi pakkumisega seotud originaaltekstide korral

Valim		Kontrollgrupp		Erinevus	
Keskmine	SH	Keskmine	SH	t	p
0,706667	1,106664	2,25	0,946155	4,3904	<0,0001

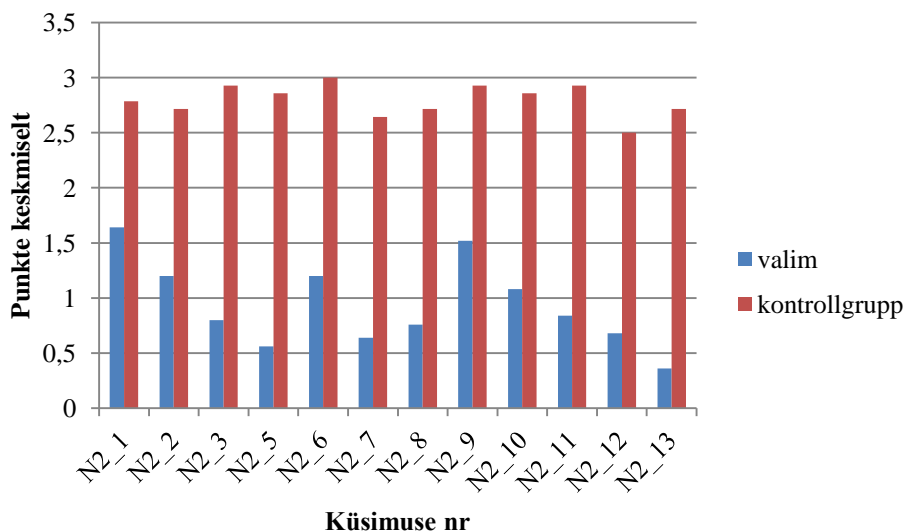
Märkus. SH – standardhälve; t – t -statistik; p – olulisuse nivoo.

Kordusküsitluse jaoks kasutati kohandatud teksti (vt Lisa 4). Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) on näha joonisel 10.

Joonis 10. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus kõnepaketi pakkumisega seotud kohandatud tekstide korral valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Kordusküsitluse vastuste analüüsimise järel selgus, et keskmiselt vähem kui ühe punkti (vahemikus 0,36—0,84) said valimisse kuulunud õpilased seitsme küsimuse vastuste eest. Kontrollgrupi tulemused olid kõik keskmiselt rohkem kui 2,5 punkti. Kõige keerulisem oli valimi jaoks küsimus *Mida tähendab mõistliku kasutamise põhimõtte Nutikalt piiramatu 5 paketi?*. Kontrollgrupi jaoks osutus teistest veidi keerulisemaks küsimus *Missugused soodustused kaasnevad Nutikalt piiramatu 5 paketiga?*. Keskmiselt kõige rohkem punkte (1,64) said valimisse kuulunud õpilased selle küsimuse vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav (*Mida „Nutikalt piiramatud kõnepakettidega“ pakutakse?*). Kontrollgrupi jaoks osutus kõige lihtsamaks (keskm. 3,0 punkti) küsimus, kus teave on samuti tekstist leitav (*Kui suur on Nutikalt piiramatu 5 paketi kuutasu?*). Vastuste eest saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) on toodud joonisel 11.

Joonis 11. Kõnepaketi pakkumisega seotud kohandatud tekstide kohta esitatud küsimustike vastuste keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi

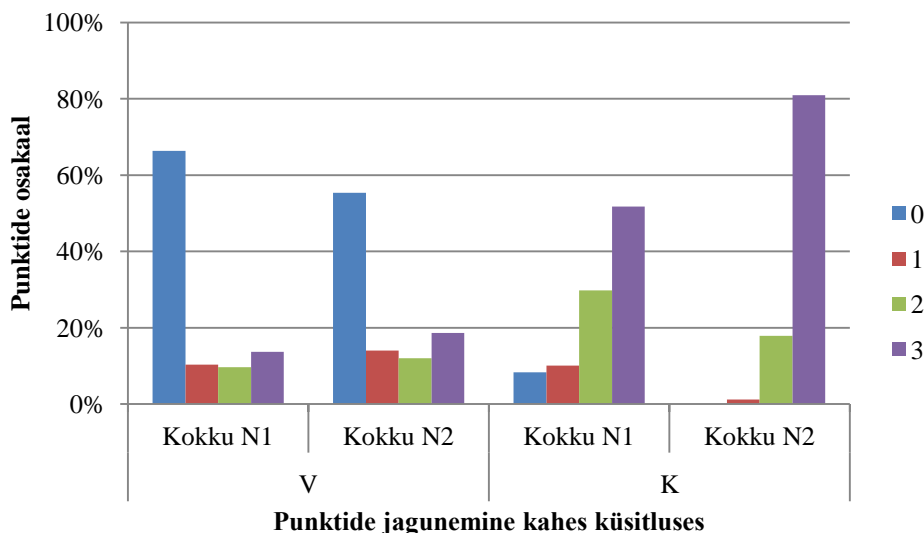
Valimi ja kontrollgrupi kordusküsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 6. Sõltumatute valimite t -test näitab, et kontrollgrupi tulemused on statistiliselt oluliselt paremad kui valimi tulemused (keskmised vastavalt 2,80 ja 0,94; $p < 0,0001$).

Tabel 6. Valimi ja kontrollgrupi vastuste keskmised tulemused kõnepaketi pakkumisega seotud kohandatud tekstide korral

Valim		Kontrollgrupp		Erinevus	
Keskmine	SH	Keskmine	SH	t	p
0,94	1,192115	2,797619	0,431673	5,6006	<0,0001

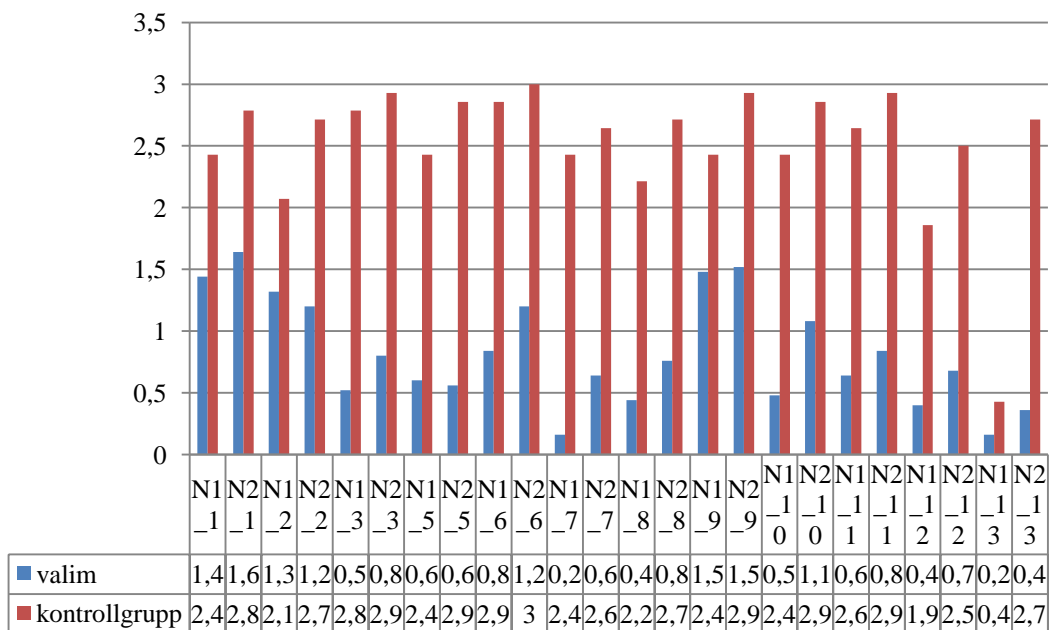
Märkus. SH – standardhälve; t – t -statistik; p – olulisuse nivoo.

Kahe küsitluse tulemusi analüüsid selgus, et võrreldes esimese küsitlusega suurenes teises küsitluses nii valimil kui kontrollgrupil kõrgemate punktide saamise sagedus ning vähenes 0 punktide sagedus (kontrollgrupil vähenes ka 1 ja 2 punkti sagedus). Vastuste eest saadud punktide esinemise suhteline sagedus (protsentuaalne osakaal) mõlemas küsitluses on näha joonisel 12.

Joonis 12. Vastuste punktide esinemise suhteline sagedus kõnepaketi pakkumisega seotud kahes küsitluses valimil (V) ja kontrollgrupil (K)

Kahe küsitluse vastuste analüüsimise tulemusel selgus, et keskmiselt kõige rohkem punkte said nii valimisse kuulunud õpilased kui kontrollgrupp mõlemas küsitluses nende küsimuste vastuste eest, mille vastus oli tekstist otseselt leitav (*Mida „Nutikalt piiramatud kõnepakettidega“ pakutakse?; Kui palju maksab helistamine Nutikalt piiramatu 5 paketi?; Kui suur on Nutikalt piiramatu 5 paketi kuutasu?*). Veidi madalama keskmise tulemuse võrreldes esimese küsitlusega said valimisse kuulunud õpilased teises küsitluses kahe küsimuse vastuste eest (*Kellele seda pakutakse? ning Millal see pakkumine kehtib?*). Kõigi ülejäänud küsimuste vastuste eest said valimisse kuulunud õpilased teises küsitluses kõrgemad keskmised tulemused kui esimeses küsitluses. Kontrollgrupil oli kõikide küsimuste vastuste eest saadud keskmine punktisumma teises küsitluses suurem kui esimeses. Saadud punktide keskmiste jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (valim vs kontrollgrupp) mõlemas küsitluses on toodud joonisel 13.

Joonis 13. Kõnepaketi pakkumisega seotud kahe küsitluse keskmiste punktide jaotumine küsimuste ja gruppide järgi (N1 – originaaltekst, N2 – kohandatud tekst)

Valimi ja kontrollgrupi kahe küsitluse keskmised tulemused ja standardhälbed on toodud tabelis 7. Sõltuvate valimite *t*-test näitab, et kahe küsitluse tulemuste erinevus on statistiliselt oluline nii valimi puhul (keskmised vastavalt 0,71 ja 0,94; $p=0,0014$) kui ka kontrollgrupil (keskmised vastavalt 2,25 ja 2,80; $p<0,0001$).

Tabel 7. Kõnepaketi pakkumisega seotud küsitluste vastuste keskmised tulemused

	N1		N2		Erinevus	
	Keskmine	SH	Keskmine	SH	<i>t</i>	<i>p</i>
valim	0,71	1,11	0,94	1,19	3,2178	0,0014
kontrollgrupp	2,25	0,95	2,80	0,43	8,3867	<0,0001

Märkus. N1 – kõnepaketi pakkumisega seotud originaaltekstid; N2 – kõnepaketi pakkumisega seotud kohandatud tekstid; SH – standardhälve; *t* – *t*-statistik; *p* – olulisuse nivoo.

Uuritavate suhtumine pakkumisse

Lisaks tekstide mõistmise väljaselgitamiseks mõeldud pool-avatud küsimustele oli küsimustikes ka üks avatud küsimus, millega sooviti teada saada uuritavate suhtumist antud pakkumisse. Sooviti teada, kas uuritav tahaks pakutavat telefoni saada ning miks. Vastuseid analüüsid selgus, et nii valimi kui kontrollgrupi õpilased valdavalt ei soovinud seda pakumist kasutada: valimi 25 õpilasest vastas eitavalt 18 (72%), kontrollgrupi 14 õpilasest ei soovinud pakutud telefoni 13 õpilast (92,86%). Peamisteks põhjendusteks oli valimil (a) et neil juba on (parem) telefon; (b) pole tarvis või pole huvi; (c) liiga kallis; (d) ei meeldi, on mõttetu. Vastamata oli jätnud 3 õpilast (esimeses küsitluses, teises 1), kontekstiväliselt oli vastanud 2 õpilast (mõlemas küsitluses samad õpilased) ning vastanud küll „ei“, aga jätnud selle põhjendamata 3 õpilast (teises küsitluses 5). Õpilased vastasid mõlemas küsitluses sellele küsimusele sarnaselt (st kui esimeses vastas, et pole huvi, siis teises vastas samamoodi või ligilähedaselt). Kontrollgrupi õpilaste peamised põhjendused eitavale vastusele olid (a) endal on (parem) telefon olemas; (b) ei ole Lenna fänn; (c) liiga kallis; (d) ei soovi vahetada operaatorit/liituda Elisaga. Jaatavalt vastanud valimisse kuulunud õpilased (7 õpilast) põhjendasid peamiselt sellega, et see telefon on ilus/lahe; kontrollgrupi ainus jaatavalt vastanud õpilane soovis seda, kuna oleks vaja uut telefoni.

Telefoni pakkumisega kaasnenud kõnepaketi pakkumisega seotud teksti kohta sooviti samuti teada saada, kas uuritavad tahaksid liituda mõne *Nutikalt piiramatu* paketiga ning miks. Vastuseid analüüsid selgus, et 20 õpilast (80%) valimist ning 10 õpilast (71,43%) kontrollgrupist ei soovi pakutud pakettidega liituda. Põhjusteks tõid valimisse kuulunud õpilased peamiselt (a) pole vaja, pole põhjust või pole huvi; (b) pakett on olemas, olen juba liitunud; (c) peab palju maksma, toob suuri arveid; (d) ei taha liituda või eelistan kõnekaarti. Vastamata oli jätnud 1 õpilane (teises küsitluses 2), kontekstiväliselt oli vastanud 3 õpilast (mõlemas küsitluses erinevad õpilased) ning vastanud küll „ei“, aga jätnud selle põhjendamata 3 õpilast (teises küsitluses 3). Ka sellele küsimusele olid õpilaste vastused mõlemas küsitluses sarnased. Kontrollgrupi õpilaste peamised põhjendused eitavale vastusele olid (a) endal on hea pakett juba, praeguse paketiga rahul; (b) olen teise operaatori klient, ei soovi operaatorit vahetada, ei taha liituda Elisaga; (c) selle paketiga kaasneb aeglane internet; (d) ei ole vaja. Jaatavalt vastanud valimisse kuulunud õpilaste peamised põhjendused olid (a) sest mulle meeldib; (b) siis säästab raha; (c) siis saab telefoni tasuta kaasa + palju internetti ja SMS saata; (d) saab piiramatult rääkida, saab soodsamalt rääkida. Kontrollgrupi üks õpilane on selle paketiga juba liitunud,

ülejäänud kolm soovisid liituda, sest (a) saab tasuta internetti ja pereliikmetega rääkida; (b) jah, kui pereliikmed ka liituvad; (c) Nutikalt Piiramatu 8, sest läheb tihti vaja mobiilset internetti.

Arutelu

Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstide mõistmist lihtsustatud õppe 9. klassis. Selleks viidi läbi kaks küsitlust: esimeses anti õpilastele lugemiseks ühe Eesti mobiilside operaatorfirma koduleheküljel oleva n-ö tasuta telefoni pakkumise ja sellega seotud tingimuste originaaltekstid ning telefoni pakkumisega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste lühendatud originaaltekstid, kordusküsitluse jaoks kasutati samade tekstide kohandatud variante. Mõlemas küsitluses kasutati tekstide mõistmise väljaselgitamiseks kirjalikke küsimustikke.

Kirjanduse põhjal oli teada, et põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad on raskustes tekstide mõistmisega, mistõttu oli alust oletada, et nad ei mõista tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi. Samuti oli kirjanduse põhjal alust oletada, et tekstide lihtsustamine parandab nende mõistetavust. Mõlemad püstitatud hüpoteesid leidsid kinnitust.

Esimene hüpotees, et **põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad ei mõista tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstidega edastatavat teavet**, leidis kinnitust nii telefoni kui sellega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste tekstide mõistmise uurimisel. Mõlemal juhul olid nii originaaltekstide kui kohandatud tekstide kasutamisel kontrollgrupi tulemused statistiliselt oluliselt paremad kui valimi tulemused. Originaaltekstide kohta esitatud küsimuste keskmine tulemus neljapallisel skaalal (0—3) oli valimil 1,05 ja 0,71 (kontrollgrupil vastavalt 2,39 ja 2,25) ning kohandatud tekstide kohta esitatud küsimuste keskmine tulemus oli valimil 1,26 ja 0,94 (kontrollgrupil 2,79 ja 2,80).

Nii telefoni kui sellega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste tekstide kohta esitatud küsimuste vastuseid analüüsid selgus, et paremini vastati küsimustele, kus teave oli otseselt tekstist leitav. Samale järeldusele jõudis oma bakalaureusetöös ka Käärrik (2009). Nt telefoni pakkumisega seotud teksti küsimusele *Millal see pakkumine kehtib?* vastas 20 valimisse kuulunud õpilast (80%) täiesti õigesti, viis õpilast vastas valesti. Kontrollgrupp vastas aga 100% õigesti (nii originaal- kui kohandatud tekstide korral). Küsimusele „Kui palju maksab helistamine *Nutikalt piiramatu 5* paketi?” vastas 11 valimisse kuulunud õpilast (44%) täiesti õigesti,

keskmine punktisumma selle küsimuse eest oli valimil 1,48 (kordusküsitluses 1,52) ning kontrollgrupil 2,43 (kordusküsitluses 2,93).

Keeruliseks osutus sellistele küsimustele vastamine, millele vastus ei olnud otseselt tekstist leitav, vaid mida pidi ise mitme lause põhjal tuletama, nt *Mida tähendab mõistliku kasutamise põhimõte Nutikalt piiramatu 5 paketi?*. Sellele küsimusele ei vastanud originaalteksti põhjal õigesti mitte ükski õpilane (samuti mitte ükski kontrollgrupi õpilane), samas valesid või vastamata vastuseid (0 punkti) andsid 23 valimisse kuulunud õpilast (kontrollgrupis 10 vale vastust). Kohandatud teksti põhjal vastas sellele küsimusele valimist täiesti õigesti vaid üks õpilane (valesti vastas või vastamata jättis 19), kontrollgrupis vastas täiesti õigesti 10 õpilast (täiesti valesid vastuseid ei antud). Keeruline oli õpilaste jaoks ka küsimus „Missugused teenused sisalduvad kuutasus?“. Sellele küsimusele vastas originaalteksti põhjal täiesti õigesti 1 valimisse kuulunud õpilane (kontrollgrupist 6 õpilast) ning kohandatud teksti põhjal 9 õpilast (kontrollgrupist 9 õpilast). Teksti mõistmisel valmistas õpilastele raskusi eelkõige lokaalse sidususe strateegia rakendamine (vastus oli vaja kokku panna erinevates lausetes ja lauseosades leiduvast teabest). Samale järeldusele jõudis oma lõputöös ka Lempu (2002).

Ootamatult keeruliseks osutus telefoni pakkumisega seotud teksti puhul valimi õpilaste jaoks küsimus *Kas sulle ka pakutakse?* – õpilased said selle küsimuse vastuste eest keskmiselt vaid 0,44 (kordusküsitluses 0,96) punkti. Kontrollgrupi vastavad keskmised tulemused olid 2,5 ja 2,86. Telefoni pakkumise teksti alguses on lugeja poole otseselt pöördutud (*näiteks pühadeks saad meilt*), kuid samas ei ole kasutatud sõna *sina*, mis teebki tõenäoliselt pöördumise subjekti tajumise keerulisemaks. Valimisse kuulunud õpilaste valede vastuste suur hulk sellele küsimusele vastates võis olla tingitud ka sellest, et otsene pöördumine oli vaid teksti alguses ning seetõttu võis ununeda.

Samuti oli õpilaste jaoks keeruline mõista, missuguse kuluga tuleb arvestada, kui soetada endale reklaamis pakutav nutitelefon. Vastates sellele küsimusele originaalteksti alusel, oli vastuste keskmine valimil 0,56 (kontrollgrupil 2,14), kohandatud teksti alusel oli keskmine 1,12 (kontrollgrupil 2,93). Keeruliseks tegi vastamise pakkumises esitatud andmete rohkus (kuutasu, teenuspaketi hind, järelmaksu ning järelmaksu sissemakse summa) ning originaaltekstis ka nende esitusjärjekord (kuutasu ehk lõppsumma oli kõige ülemises reas). Siit järeldub, et õpilased ei mõista tekstis esitatud teavet, kui see on esitatud ebaloogilises järjestuses ning ei ole ühemõtteliselt järeldatav. Samas läheb osa teavet kaduma ka siis, kui see on selgelt ja üheselt

mõistetavalt välja toodud. Seega oluline info peaks kindlasti visuaalselt silma torkama. Ka Kasik (2007) peab tarbeteksti oluliseks tunnuseks just selgust (st loogiline teksti ülesehitus, üldistavad ja kõiki asjaolusid arvesse võtvad ning faktidest ühemõtteliselt järeldatavad tähelepanekud ja järeldused) ning veatut ja täpset keelekasutust (ühemõtteline ja asjalik keel, kasutatakse ainult täpse sisu ja neutraalse värvinguga sõnu ja väljendeid).

Teine hüpotees, et **tekstide lihtsustamine parandab mõistmist oluliselt**, leidis kinnitust nii telefoni kui sellega kaasnenud kõnepaketi pakkumise ja tingimuste tekstide mõistmise uurimisel. Mõlemal juhul oli kahe küsitluse tulemuste erinevus statistiliselt oluline nii valimil kui ka kontrollgrupil.

Kahe küsitluse tulemusi võrreldes selgus, et nii telefoni pakkumisega kui sellega kaasnenud paketi pakkumisega seotud tekstide kohta vastatud küsimuste korral suurenes teises küsitluses kõrgemate punktide saamise sagedus nii valimil (telefoniga seotud tekstide korral 18,5%-lt 24,6%-le, kõnepaketiga seotud tekstide korral 13,67%-lt 18,67%-le) kui kontrollgrupil (telefoniga seotud tekstide korral 64,29%-lt 80,36%-le, kõnepaketiga seotud tekstide korral 51,79%-lt 80,95%-le) ning vähenes 0 punktide sagedus (valimil telefoniga seotud tekstide korral 44%-lt 28,88%-le ja kõnepaketiga seotud tekstide korral 66,33%-lt 55,33%-le; kontrollgrupil telefoniga seotud tekstide korral 6,25%-lt 0%-le ja kõnepaketiga seotud tekstide korral 8,33%-lt 0%-le). Seega põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajate täiesti õigete vastuste osakaal oli nii originaal- kui lihtsustatud tekstide korral vähem kui 25% ning valede või vastamata punktide osakaal oli väga kõrge (kolmandik ja rohkem). Kontrollgrupi õpilaste täiesti õigete vastuste osakaal ületas kõikide tekstide korral 50% (kohandatud tekstide korral isegi 80%) ning valede või vastamata vastuste osakaal alla 10% (kohandatud tekstide korral kahanes see nullini).

Tekstide kohandamise ja ümbersõnastamise tulemusel suurenesid nii valimi kui kontrollgrupi keskmised tulemused enamuse vastuste korral. Veidi väiksem keskmine punktisumma oli valimil teises küsitluses telefoni pakkumisega seotud tekstide puhul üheksanda küsimuse vastuste eest („Missuguse teenuspaketiga sa pead liituma selleks, et seda telefoni saada?“ – esimeses keskm. 0,8 ja teises 0,7) ning kõnepaketiga seotud tekstide puhul teise („Kellele seda pakutakse?“ – esimeses keskm. 1,32 ja teises 1,2) ja viienda („Millal see pakkumine kehtib?“ – esimeses keskm. 0,6 ja teises 0,56) küsimuse vastuste eest. Nii originaal- kui ümbersõnastatud tekstide korral mõisteti paremini teavet, mis oli tekstist otseselt leitav, raskusi valmistas lokaalse sidususe strateegia rakendamine (info kokku panemine mitmes lauses

esitatud teabest). Samuti osutus keeruliseks sellise info mõistmine, mis tuli ise tuletada (mõttelüngad). See kinnitab Karlepi (1998) sõnu, et mõttelünkade olemasolu tekstis teeb teksti mõistmise keeruliseks.

Uuringu tulemuste põhjal võib seega väita, et põhikooli lihtsustatud õppe lõpetajad ei mõista tasuta telefoni pakkumisega seotud tingimusi kajastavate tekstidega edastatavat teavet, jäädes oluliselt alla eakohase arenguga õpilaste tekstimõistmisele. Tekstide lihtsustamine aga parandab olukorda, kuna algsete ja lihtsustatud tingimuste ja lepingute tekstide mõistmise ülesannete vastustes ilmnedid statistiliselt olulised erinevused. Kontrollgrupi tulemused paranesid teksti lihtsustamise tulemusel rohkem kui valimi tulemused, seega aitab tekstide lihtsustamine rohkem riikliku õppekava järgi õppivat õpilast.

Vastuste analüüsimisel selgus, et nii telefoni kui kõnepaketi pakkumisega seotud tekstide puhul oli nii originaal- kui kohandatud tekstide korral lihtsustatud õppe lõpetajatel keeruline mõista, kellele pakkumised suunatud on ja missuguse kuluga peab arvestama igas kuus (järelmaks, paketi kuutasu jmt). Lihtsustatud õppe lõpetajad ei osanud vastata ka, kui palju maksavad erinevad teenused (SMS, internet), mis sisaldub kuutasus ja mille eest tuleb maksta lisaks. Sellest võib järeldada, et puudulik kirjaliku teksti mõistmine teeb kerge intellektipuudega lastest haavatava sihtrühma ning tekstide mõistmise puudujäägid võivad reaalses olukorras viia ebasoovitavate tagajärgedeni.

Uuringus osales ka õpilane, kes sai kõnepaketiga seotud originaalteksti kohta esitatud küsimuste vastuste eest kokku 0 punkti, st vastas kõikidele küsimustele valesti või jättis vastamata. Kordusküsitlusele vastates oli tulemus paranenud, 0 punkti ei saanud keegi. Kontrollgrupis oli õpilasi, kes said maksimumpunktid (või maksimumilähedased), ainult valesti vastanud õpilasi kontrollgrupis ei olnud. Kõigi nelja küsimustiku peale oli kontrollgrupi õpilaste seas jäetud vastamata ainult ühele küsimusele, valimisse kuulunud õpilased olid jätnud vastamata veidi vähem kui kolmandikule (29,27%) kõikidest küsimustest. Vastamata küsimus võib väljendada (a) et õpilane ei tea õiget vastust; (b) õpilane ei ole kindel, kas ta teab õiget vastust ja pigem jätab kirjutamata; (c) õpilane ei jõudnud kõikidele küsimustele vastata. Seetõttu tuleks tulevastel uuringutes vähendada küsimuste arvu, anda vastamiseks rohkem aega (samal ühe õpetaja sõnul ei oleks pikem vastamise aeg paremaid tulemusi andnud) või paluda õpilastel kindlasti vastata kõikidele küsimustele, kirjutades kasvõi „ei tea“.

Euroopa keeleõppe... (2007) ning Karlepi (1999) järgi sõltub teksti mõistmine ka teksti olulisusest lugeja jaoks: kui lugejal on isiklik huvi teksti sisu vastu, on tal suur motivatsioon tekstist aru saada ja see aitab tal teha jõupingutusi (kuigi see ei tingi otseselt arusaamist), huvi puudumisel aga võib lugemine toimuda mehaaniliselt (lugeja ei otsi teksti mõtet). Seetõttu oli lisaks tekstide mõistmise väljaselgitamiseks mõeldud pool-avatud küsimustele küsimustikes ka üks avatud küsimus, millega sooviti teada saada uuritavate suhtumist antud teemasse. Selgus, et enamusel nii valimi kui kontrollgrupi õpilastest isiklik huvi puudus ning nad ei soovinud endale ei pakutud telefoni ega ka kõnepaketti. Sellest võib järeldada, et vastamata jäetud või valesti vastatud küsimuste suur hulk võis olla tingitud ka õpilaste vähesest huvist antud tekstide vastu. Uuritavate vähene huvi antud teema vastu võis seega uuringu tulemust mõjutada.

Erinevate tarbetekstidega puutuvad kõik inimesed igapäevaselt kokku ning erinevate tekstide mõistmine jääb Olo (2006) hinnangul ka infoajastul kõige olulisemaks oskuseks. Nõudmised kirjaoskusele mitmete autorite hinnangul pigem kasvavad. Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) sõnul määrab funktsionaalse kirjaoskuse taseme inimese sotsiaalseks funktsioneerimiseks vajalik kirjaoskuse tase, s.o kirjaoskus igapäevaeluks (lugemine, kirjutamine, arvutamine, dokumentide täitmine). Lihtsustatud õppe lõpetajate kirjaoskus on aga tasemel, mis ei võimalda neil mõista igapäevaelus vajalikke tarbetekste, nagu ka eelnevalt on tõestatud mitmetes bakalaureusetöodes (nt Areda, 2011; Käärik, 2009; Siidra, 2012).

Tarbetekstid on koostatud (mõne arvates ka sihilikult) kohati liiga keeruliselt, kõikide tekstide ümbersõnastamine ja iga lugeja jaoks sobiva raskusastmega tekstideks kohandamine ei ole aga kuigi tõenäoline. Tekstiliikide olemasolu põhineb Kasiku (2007) sõnul inimese harjumusel kasutada keelt ühesugustes olukordades ühesugusel viisil. Sellest lähtuvalt võib eeldada, et kui koolis on harjutatud teatud tarbetekstide lugemist, siis ka väljaspool kooli tunnevad õpilased selle tekstiliigi ära ning oskavad sellest paremini infot leida. Seetõttu tuleks õppetöös pöörata rohkem tähelepanu erinevate tarbetekstide mõistmisoskuse arendamisele. Selleks tuleks lisaks õpikutekstidele võtta lugemistekstideks erinevaid tarbetekste (tekste n-ö *päriselust*).

Funktsionaalse kirjaoskuse tase ja vajadus sõltub Pandise ja Vernik-Tuubeli (2005) hinnangul otseselt sotsiaalse keskkonna tingimustest ja välisest motivatsioonist ning vajaduste ja oskuste vahekorra. Ka läbiviidud uuringust võib järeldada, et nii edaspidistes uuringutes kui õppematerjali valikul tuleks lähtuda õpilaste huvist teema vastu, nt võiks analoogset materjali

kasutades lasta õpilastel valida mitme erineva telefonipakkumise vahel. Kui õpilane saab ise lugemisteksti valida, on tal tõenäoliselt ka suurem motivatsioon ja huvi teksti lugeda ja tekstist (enda jaoks) olulist teavet leida.

Kuna tänapäeval on paljud teenused kättesaadavad interneti vahendusel ning lepingute sõlmimiseks piisab sageli internetiühenduse ja ID-kaardi või pangaparoolide olemasolust, tuleks harjutada tarbetekstide lugemist erinevate meediumite vahendusel (lisaks õpikule ja prinditud töölehtedele nt ka arvutis või mobiiltelefonis). Käesolevas uuringus kasutatud tekstid on välja prinditud internetist, et välistada arvuti kasutamisoskuse tasemest (tehniline kirjaoskus, lateraalne kirjaoskus) tingitud mõjutusi teksti mõistmisele. Edaspidistes uuringutes võiks vaatluse alla võtta just erinevate meediumite mõju tarbetekstide mõistmisele.

Tänu sõnad

Soovin tänada uurimuses osalenud koolide õpetajaid, tänu kelle abile sai võimalikuks käesoleva uuringu läbiviimine. Samuti tänan Triin Kormanit abi eest vastuste kodeerimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kasutatud kirjandus

- Areda, A. (2011). *Kaubandusreklaamide ja töökuulutuste mõistmine lihtsustatud õppe 9. klassis*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Asser, H., Kaalep, H.-J., Linnas, S., Mikk, J., Muischnek, K., Songe, M. & Uibo, H. (2004). Õpikute keerukuse analüüs arvutitel. H. Metslang (Koost), *Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt* (lk 72—84). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Eltis, J. (1995). Word Length and Its Semantic Complexity. I. Kraav, J. Mikk & L. Vassiltchenko (Eds.), *Family and Textbooks*. (pp. 115—126). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.
- Erelt, M., Erelt, T. & Ross, K. (2000). *Eesti keele käsiraamat*. (2. trükk). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine, hindamine* (2007). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Külastatud aadressil www.hm.ee/index.php?popup=download&id=9015
- Flash Eurobarometer (2008). *Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents' perspective: Analytical Report*. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_248_en.pdf
- Grabe, W. & Stoller, F. L. (2002). *Teaching and Researching Reading*. London: Pearson Education.
- Hausenberg, A.-R., Kikerpill, T., Rõigas, M. & Türk, Ü. (2004). *Keeleoskuse mõõtmine. Käsiraamat*. (2. trükk). Tallinn: TEA Kirjastus.
- Hiie, E. & Mürsepp, M. (1990). *Emakeele lugemisõpetus 3. ja 4. klassis. I osa: Lugemisõpetuse üldisi põhimõtteid*. Tallinn: Valgus.
- Hu Hsueh-chao, M. & Nation, P. (2000). Unknown Vocabulary Density and Reading Comprehension. *Reading in a Foreign Language*, 13(1), 403—430.
- IRA & NCTE (1996). *Standards for the English Language Arts. A Project of International Reading Association & National Council of Teachers of English*. USA: International Reading Association and the National Council of Teachers of English.
- Karlep, K. (1998). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (1999). *Emakeele abiõpe I*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus: Emakeele abiõpe II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (2012). Lihtsustatud õppekava rakendamise põhimõtted ja põhjused. *Eripedagoogika*,

38, 5—84.

- Karlsson, F. (2002). *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kasik, R. (2007). *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kitsing, M. (2011). *PISA 2009 – Eesti õppetunnid*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Käärik, K. (2009). *Põhikooli lihtsustatud õppekava järgi õppivate 8. ja 9. klassi õpilaste oskus lugeda ja täita käsimüügiravimite juhendeid*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Leiwo, M. (1993). *Lapse keeleline areng*. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Lempu, K. (2002). *Õppetekstide mõistmise keelelised raskused tavakooli 6. klassis*. Lõputöö. Tartu Ülikool.
- Lerikkanen, M.-K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Lihtsustatud õpe* (2010). Vabariigi Valitsuse 16. detsembri 2010. a määruse nr 182 „Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava” lisa 1. Külastatud 30.03.2013 aadressil: https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/1281/2201/0014/VV182_lisa1.pdf#.
- Mikk, J. (s.a.) *Lihtsa keele reeglid*. Külastatud aadressil <http://lepo.it.da.ut.ee/~jaanm/keelereeglid.htm>
- Mikk, J. (1980). *Teksti mõistmine*. Tallinn: Valgus.
- Mikk, J. (2000). *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Mikk, J. (2001). Prior Knowledge of Text Content and Values of Text Characteristics. *Journal of Quantitative Linguistics*, 8(1), 67—80.
- Mikk, J. (2008). Sentence length for revealing the cognitive load reversal effect in text comprehension. *Educational Studies*, 34(2), 119—127.
- Mikk, J. & Elts, J. (1999). A Reading Comprehension Formula of Reader and Text Characteristics. *Journal of Quantitative Linguistics*, 6(3), 214—221.
- Must, A. & Must, O. (2007). Millist kirjaoskust vajab tänapäeva inimene? *KVÜÕA Toimetised*, 8, 94—105.
- Must, A., Must, O. & Raudik, V. (2001). Lagemiskirjaoskus. *Akadeemia*, 7, 1431—1448.
- Nosek, K. (1997). *Dyslexia in Adults: Taking Charge of Your Life*. Dallas, Texas: Taylor Publishing Company.
- Olo, M. (2006). 3. klassi õpilaste funktsionaalne lugemisoskus Hea Alguse ja tavaklassides. *Avatud kool ja tõhus õppimine* (lk 33—62). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Pandis, M. (2005). Lugesioskuse areng ja seda mõjutavad faktorid. M. Kadakas (Koost), *Eesti keele ja kirjanduse õpetamisest koolis* (lk 25—30). Tallinn: Kirjastus Argo.
- Pandis, M. & Vernik-Tuubel, E.-M. (2005). Funktsionaalne kirjaoskus. A. Ots (Toim), *Üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis* (lk 163—184). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Pata, K. (2010). Tehnoloogia. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 417—436). Tallinn: Eduko.
- PISA (2009). *PISA 2009 Assessment Framework: Key competencies in reading, mathematics and science*. OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/44455820.pdf>.
- Plado, K. (2008). “Karid” ja abi nende ületamiseks ümberjutustuse kirjutamisel. *Eripedagoogika*, 30, 3—9.
- Plado, K. (2013). Teabetekstide funktsionaalsest lugemisest. *Eripedagoogika*, 41, 21—28.
- Puksand, H. & Kerge, K. (2011). Õpiteksti analüüs kirjaoskuse omandamise kontekstis. *Emakeele Seltsi Aastaraamat*, 57(1), 162—217. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Siidra, A. (2012). *Korterikuulutuste mõistmine lihtsustatud õppe 9. klassis*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Snow, C. E. (2002). *Reading for Understanding: Toward an Research and Development Program in Reading Comprehension*. USA: RAND Education.
- Special Eurobarometer 362 (2011). *E-Communications Household Survey: Report*. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_362_en.pdf
- Stedman, L. C. & Kaestle, C. F. (1987). Literacy and reading performance in the United States, from 1880 to the present. *Reading Research Quarterly*, 22(1), 8—46.
- Säljö, R. (2003). *Õppimine tegelikkuses: sotsiokultuuriline käsitus*. Tartu: Eesti Vabariigisliidu Kirjastus, 7. ptk., 186—190.
- Tire, G.; Puksand, H.; Henno, I. & Lepmann, T. (2010). *PISA 2009 – Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused funktsionaalses lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Külalstatud aadressil http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/PISA_2009_Eesti.pdf
- Uibo, H. (1995). Computer Readability Analysis of Estonian Texts. I. Kraav, J. Mikk & L. Vassiltchenko (Eds.), *Family and Textbooks*. (pp. 96—114). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.

- Uibu, K. & Voltein, E. (2010). Eesti keel. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 215—242). Tallinn: Eduko.
- UNESCO (2005). *Aspects of Literacy Assessment: Topics and issues from the UNESCO Expert Meeting, 10–12 June, 2003*. Paris: UNESCO. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001401/140125eo.pdf>.
- UNESCO (2008). *The Global Literacy Challenge: A profile of youth and adult literacy at the mid-point of the United Nations Literacy Decade 2003—2012*. Paris: UNESCO. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001631/163170e.pdf>.
- Urquhart, A.H., & Weir, C. J. (1998). *Reading in a Second Language: Process, Product and Practice*. London and New York: Longman.
- Uusen, A. (2002). *Emakeele õpetamisest. Klassiõpetajale*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Uusen, A. (2006a). *Kirjutamisest ja kirjutama õpetamisest*. Tartu: AS Atlex.
- Uusen, A. (2006b). *Põhikooli I ja II astme õpilaste kirjutamisoskus*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Vardja, M. (2005). Lugesoskuse arendamisest põhikooli II ja III astmes. M. Kadakas (Koost), *Eesti keele ja kirjanduse õpetamisest koolis* (lk 38—45). Tallinn: Kirjastus Argo.
- Varik, E. (2007). Täiskasvanute kirjaoskus 21. sajandi alguse Eestis. P. Uus (Koost), *Eesti Sotsiaalteadlaste VII aastakonverents: Eesti pärast Euroopa Liiduga ühinemist: Tartu, 23.—24. november 2007: teeside kogumik*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Voltein, E. (1995). *Emakeele õpetamise metoodika*. Tartu: Tartu Õpetajate Seminar.
- Микк, Я.А. (1988). Автоматизация измерения сложности текста учебника. *Советская педагогика и школа XIX: Педагогические проблемы создания и использования учебной литературы* (с 57—67). Tartu: Tartuskiy gosudarstvennyy universitet.

Pühadeks tõeline nutitefon kohe kätte!

Elisa on alati valmis aitama – näiteks pühadeks saad meilt tõelise LG nutitelefoni koos Lenna lugudega kohe kätte ja lisaks piiramatult internetti ja 100 sõnumit.

The advertisement features a blue background with white and orange accents. On the left, a man plays a guitar. In the center, a white LG Optimus L9 smartphone is shown with a photo of Lenna on its screen. To the right, a pricing table is displayed. Above the table, a large orange box contains the text 'järelmaksu sissemakse' and '0.-'. The table lists the total cost and monthly payments for a 24-month installment plan.

Kuutasu kokku	16.-
Teenuspakett Nutikalt Piiramatu 5	5.- kuus
Telefoni järelmaks (24 kuud)	11.- kuus
Telefoni järelmaksu sissemakse	0.-

Kõigi jõulukampaania toodetega anname kaasa Lenna meediapaketi, mis sisaldab eksklusiivset materjali Lenna ja bändi tegemistest.

- "Oleme sinu jaoks olemas" kõll
- "Mina jään" video ja helin
- Varem avaldamata fotomaterjal bändist
- "Jussimäng" helin

Kampaanias osalejatele saadab Elisa viie tööpäeva jooksul pärast märgistatud jõulukampaania toote soetamist e-kirja teel Lenna meediapaketi.

Tutvu Nutikalt Piiramatu 5 paketiga!

Tingimused

1. Kampaania "**Elisa on sinu jaoks alati olemas!**" (edaspidi Kampaania) korraldajaks on Elisa Eesti AS (edaspidi Elisa).
2. Kampaania toimub perioodil **12.11 kuni 14.01.2013** (kaasa arvatud).
3. Kampaania läbiviimise kord on kehtestatud Elisa poolt käesolevate reeglitega ja Kampaania reklaam- ja lisamaterjalides märgitud tingimustega, mis on kõigile Kampaanias osalejatele kohustuslikud.
4. Kampaanias osalevad kõik Elisa uued ja olemasolevad füüsilisest isikust kliendid, kes soetavad Elisa' st Kampaania toimumise perioodil kas Sony Xperia Tipo või LG Optimus L9 nutitelefonid vabalt valitud erakliendi hinnaskeemiga.
5. Kampaanias osalejatele saadab Elisa Soodustusena 5 tööpäeva jooksul pärast eelmainitud nutitelefonid soetamist e-kirja teel Lenna meediapaketi.
6. Kui Kampaanias osaleja ei ole oma kohustusi Elisa ees nõuetekohaselt täitnud, siis on Elisal õigus Soodustust mitte rakendada.
7. Soodustust ei asendata ega hüvitata rahas. Soodustuse kehtivuse kaotamisel ning Soodustuse kasutamisega või selle mittekasutamisega kaasnevaid ja sellega seotud kulutusi ei kompenseerita.
8. Soodustus kaotab kehtivuse:
  1. kui Kampaanias osaleja ei ole nõuetekohaselt täitnud Kampaania reegleid ja tingimusi ning Elisa poolt kehtestatud muid tingimusi (sh Elisa'ga sõlmitud liitumislepingu(te) ja selle lisade tingimusi).
  2. Kampaanias osaleja poolt Elisa'ga sõlmitud liitumislepingu, mis on Soodustusega seotud, lõppemisel, samuti Kampaaniaga seotud mobiiltelefoninumbri kasutamise lõpetamisel (sh omanikuvahetuse korral).
9. Elisa'l on õigus Kampaania reegleid ja tingimusi ühepoolset muuta ning täiendada, teavitades sellest Kampaanias osalejaid Elisa kodulehe vahendusel.

Nutikalt piiramatud kõnepaketid

Kas oled kunagi mõelnud, et enam lihtsalt paremaks minna ei saa? Elisa on otsustanud pakkuda sulle üle mõistuse häid pakette, mis igasugused ootused ületavad. Nüüd saad ühe soodsa kuutasu eest piiramatult kõneminuteid ning piiramatult mobiilset internetti sinu nutitelefoni.

Käes on nutitelefoni aeg ja ühe hea kõnepaketi tunnuseks ei saa pidada enam ainult kõneminuti hinda. Usume Elisas, et inimesed peaksid üksteisega suhtlema lihtsalt ning soodsalt – ükskõik kas traditsioonilisi kõnekanaleid kasutades, või hoopis nutitelefoni erinevate rakenduste kaudu.

Ei ole tähtis, millises võrgus on su sõbrad või pereliikmed, soodsalt saad rääkida kõigiga. Valides 5.- kuutasuga paketi Nutikalt piiramatu 5, maksab kõneminut vaid 1 sent.

Veidi kõrgema kuutasuga (8.-) pakettis Nutikalt piiramatu 8 räägid aga piiramatult kõigiga – Elisa võrgus võid rääkida nii palju kui jaksad, selle eest sentigi juurde maksmata. Teistesse võrkudesse helistamisel kehtib mõistliku kasutamise põhimõte, millega saad tutvuda allpool.

Mõlemal juhul saad oma nutitelefoni kasutada **piiramatus mahus mobiilset internetti** (andmeside allalaadimiskiirus kuni 1 Mbit/s) ning **kõikide pereliikmetega** saad suhelda veel eriti soodsalt – kõik kõned on nutikate pereliikmete vahel **täiesti tasuta!**

Uute pakettidega saavad liituda kõik soovijad, nii Elisa uued kui ka praegused kliendid!

- Kõnedele ei lisandu kõnealustustasu.
- Kõneaja arvestus on 1 sekundi täpsusega.
- Kõne suunamine ja datakõned hinnastatakse 0,01 €/min
- MMSid maksustatakse mahupõhiselt iga alustatud 100 kb maksab 0,32 €
- Juhul kui lisaks helistamisele ja SMSide saatmisele tarbitakse ka teisi teenuseid, võetakse nende eest tasu vastava teenuse hinnakirja kohaselt ja nende maksumus lisandub kuutasule

Tingimused

Nutikalt piiramatud paketid on **kuutasulised üksikpaketid**, mis tähendab et igale mobiilinumbrile kehtib oma kuutasu. Nutikalt piiramatu 8 puhul on eestiseste häälkõnede minutihinnaks kõikide Eesti operaatorite võrkudesse 0 € ent **Elisa võrgust välja helistamisel kehtib mõistliku kasutamise põhimõte**, millega soovitame kindlasti allpool tutvuda.

- Kuutasule lisanduvad kõik tarbitud tasulised teenused:
  - Nutikalt piiramatu 5 sh kuid mitte ainult: eesti-sisesed kõned kõikide operaatorite võrkudesse, saadetud sõnumid alates 101. SMSist, rahvusvahelised ning roaming teenused, MMSid, kõnede suunamine, datakõned, päevapileti tellimine, kõnekaardi laadimine, lisateenuste kuumaksed, ühekordsed maksed, kõned käibemaksuvabadele annetusnumbritele, M-loto, M-parkimine, M-pilet ja M-ostud ja eritariifsed kõned ning SMSid).
  - Nutikalt piiramatu 8 puhul sh kuid mitte ainult: eesti-sisesed sõnumid, mõistliku kasutamise põhimõtet ületavad eestisisesed häälkõned teiste operaatorite võrkudesse, rahvusvahelised ning roaming teenused, MMSid, kõnede suunamine, datakõned, päevapileti tellimine, kõnekaardi laadimine, lisateenuste kuumaksed, ühekordsed maksed, kõned käibemaksuvabadele annetusnumbritele, M-loto, M-parkimine, M-pilet ja M-ostud ja eritariifsed kõned ning SMSid.
- Igas arveldusperioodis sisaldub Nutikalt piiramatu 5 paketi 100 tasuta SMSi Eesti operaatorite võrkudesse, alates 101. smsist maksustatakse sõnumid vastavalt hinnakirjale.
- Kuutasu kehtib ka perioodil, mil Kliendile on Teenuste osutamine piiratud. Klient ei saa nimetatud perioodil Teenuseid piiratud osas kasutada, kuid kohustub tasuma Elisa´le kuutasu kuni liitumislepingu lõpetamiseni.
- Nutikad paketid ei ole ette nähtud P2P (peer-to-peer, kasutajalt kasutajale) failivahetusprogrammide vahendusel andmete üles- või allalaadimiseks.
- Elisa'l on õigus paketi hinnakirja ja tingimusi ühepoolselt muuta ning täiendada, teavitades sellest Elisa kodulehe vahendusel.
- Paketi kasutamine on mõistlik ja eesmärgipärane üksnes juhul, kui seda kasutatakse isiklikul otstarbel suhtlemise eesmärgil samaaegselt kahe inimese vahelise dialoogi pidamiseks. Kõik muud kasutusviisid (sh, kuid mitte ainult, alljärgnevad näited) on käesolevate tingimuste kohaselt paketi ebamõistlik kasutamine ja käsitletav liitumislepingu olulise rikkumisena, mis

annab Elisa'le muuhulgas õiguse muuta Kliendile sideteenuste osutamise tingimusi (sh kehtestada täiendavaid tasusid), piirata sideteenuste osutamist ja/või öelda Kliendiga sõlmitud liitumisleping üles. Elisal on õigus Elisa võrku ja kõnekanaleid koormavaid ülipikki kõnesid katkestada ja/või muuta paketi tingimusi ja kehtestada võimalikke piiranguid üldiselt või iga konkreetse Kliendi suhtes eraldi, kes on paketti ebamõistlikult kasutanud. Kuivõrd antud pakett on mõeldud eraisikutest klientidele, siis lisaks eeltoodule käsitletakse paketi ebamõistliku kasutamisenähtena paketi kommertskasutust ja mis tahes viisil raha teenimise eesmärgil kasutamist (sh näiteks telemarketingi ja võrkurustuse läbiviimine) ülipikkade või korduvate kõnede tegemine sidevõrkude vahelistelt kõnede lõpetamise tasudega manipuleerimiseks vms) ning SIM-kaardi kasutamist või ühendamist seadmetega, mis ei ole mõeldud vahetu häälkõne teostamiseks või mida kasutatakse mehaaniliselt/automaatselt SMS'ide saatmiseks ja/või kõnede teostamiseks.

Nutikalt piiramatu 8 mõistliku kasutamise eeldused ja täiendavad tingimused:

- Elisa võrgust väljahelistamisel (nii hääl- kui videokõned) kehtib **mõistliku kasutuse piir 1000 minutit kalendrikuus**, mille täitumisel on Elisal õigus rakendada võrgust väljahelistamisel kõneminuti hinda 0,01 €/minut.

Pühadeks tõeline nutitefon kohe kätte!

Elisa on alati valmis aitama. Näiteks saad meilt pühadeks LG nutitelefoni koos Lenna lugudega kohe kätte. Lisaks saad piiramatult internetti ja 100 sõnumit.

järelmaksu sissemakse	
0.-	
Teenuspakett Nutikalt Piiramatu 5	5.- kuus
Telefoni järelmaks (24 kuud)	11.- kuus
Telefoni järelmaksu sissemakse	0.-
Kuutasu kokku	16.-

Kõigi kevadkampania toodetega anname soodustusena kaasa Lenna meediapaketi. See sisaldab ainulaadset materjali Lenna ja bändi tegemistest:

- kõll „Oleme sinu jaoks olemas“
- video ja helin „Mina jään“
- varem avaldamata fotomaterjal bändist
- helin „Jussimäng“

Elisa saadab Lenna meediapaketi sulle e-kirja teel viie tööpäeva jooksul pärast kevadkampania toote soetamist.

Tutvu Nutikalt Piiramatu 5 paketiga!

Tingimused

1. Kampaania „**Elisa on sinu jaoks alati olemas!**“ (edaspidi Kampaania) korraldajaks on Elisa Eesti AS (edaspidi Elisa).
2. Kampaania toimub **12. veebruarist kuni 14. aprillini 2013** (kaasa arvatud).
3. Kampaania läbiviimise reeglid ja tingimused on kõigile Kampaanias osalejatele kohustuslikud.
4. Kampaanias võivad osaleda kõik Elisa uued ja olemasolevad eraisikust kliendid. Kampaanias osalemiseks peab soetama Elisast Kampaania toimumise ajal nutitelefoni *Sony Xperia Tipo* või *LG Optimus L9*. Samuti peab liituma ühe vabalt valitud erakliendi hinnaskeemiga (Nutikalt piiramatud kõnepaketid).
5. Elisa saadab Kampaanias osalejatele viie tööpäeva jooksul pärast eelpool nimetatud nutitelefoni soetamist Soodustusena Lenna meediapaketi.
6. Kui Kampaanias osaleja ei ole oma kohustusi Elisa ees nõuetekohaselt täitnud, siis on Elisal õigus Soodustust mitte rakendada.
7. Soodustust ei asendata ega hüvitata rahas. Soodustuse kehtivuse kaotamisel ning Soodustuse kasutamise või mittekasutamisega seotud kulutusi ei hüvitata.
8. Soodustus kaotab kehtivuse:
  1. kui Kampaanias osaleja ei ole nõuetekohaselt täitnud Kampaania reegleid ja tingimusi ning Elisa poolt kehtestatud muid tingimusi (sh Elisaga sõlmitud liitumislepingu(te) ja selle lisade tingimusi).
  2. kui Kampaanias osaleja poolt Elisaga sõlmitud Soodustusega seotud liitumisleping lõpeb.
  3. Kampaaniaga seotud mobiiltelefoninumbri kasutamise lõpetamisel (sh omanikuvahetuse korral).
9. Elisa võib Kampaania reegleid ja tingimusi ühepoolselt muuta ning täiendada. Sellest peab Elisa oma kodulehel teada andma.

Nutikalt piiramatud kõnepaketid

Elisa pakub sulle väga häid pakette. Käes on nutitelefonide aeg ning hea kõnepaketi tunnuseks ei ole enam ainult kõneminuti hind. Nüüd saad oma nutitelefoni ühe soodsa kuutasu eest piiramatult kõneminuteid ning piiramatult mobiilset internetti.

Inimesed peaksid üksteisega suhtlema lihtsalt ning odavalt. Soodsalt suhelda võib tavapäraseid kõnekanaleid kasutades, või hoopis nutitelefoni erinevate rakenduste kaudu.

Saad soodsalt rääkida kõikides võrkudes olevate sõprade või pereliikmetega.

5.- kuutasuga pakettis *Nutikalt piiramatu 5* maksab kõneminut kõikidesse võrkudesse vaid 1 sent.

Veidi kõrgema kuutasuga (8.-) pakettis *Nutikalt piiramatu 8* on helistamine kõikidesse võrkudesse tasuta. Elisa võrgus võid tasuta rääkida nii palju kui jaksad. Teistesse võrkudesse helistamisel kehtib mõistliku kasutamise põhimõte. Mõistliku kasutamise põhimõttega saad tutvuda allpool.

Nii *Nutikalt piiramatu 5* kui *Nutikalt piiramatu 8* puhul saad oma nutitelefoni kasutada **piiramatus mahus mobiilset internetti** (andmeside allalaadimiskiirus kuni 1 Mbit/s). **Kõikide pereliikmetega**, kes on liitunud Nutikalt piiramatute kõnepakettidega, saad suhelda **täiesti tasuta!**

Uute pakettidega saavad liituda kõik soovijad, nii Elisa uued kui ka praegused kliendid!

- Kõnedele ei lisandu kõnealustustasu.
- Kõneaega arvestatakse 1 sekundi täpsusega.
- Kõne suunamine ja datakõned maksavad 1 sent/minut.
- MMS-id maksustatakse mahu alusel. Iga alustatud 100 kb maksab 32 senti.

Kui lisaks helistamisele ja SMS-ide saatmisele tarbitakse ka teisi teenuseid, lisandub nende maksumus kuutasule.

Tingimused

Nutikalt piiramatud paketid on **kuutasulised üksikpaketid**. See tähendab, et igale mobiilinumbrile kehtib oma kuutasu. Kuutasule lisanduvad kõik tarbitud tasulised teenused.

Nutikalt piiramatu 5 pakett sisaldab igas arveldusperioodis 100 tasuta SMS-i Eesti operaatorite võrkudesse. Alates 101. SMS-ist tuleb sõnumite eest tasuda vastavalt hinnakirjale.

Nutikalt piiramatu 5 puhul lisanduvad kuutasule:

- * Eesti-sisesed kõned kõikide operaatorite võrkudesse,
- * saadetud sõnumid alates 101. SMS-ist,
- * rahvusvahelised ning välismaal helistamise teenused,
- * MMS-id,
- * kõnede suunamine,
- * datakõned,
- * päevapileti tellimine,
- * kõnekaardi laadimine,
- * lisateenuste kuumaksed,
- * ühekordsed maksed,
- * kõned käibemaksuvabadele annetusnumbritele,
- * m-loto, m-parkimine, m-pilet ja m-ostud
- * eritariifsed kõned ning SMS-id.

Nutikalt piiramatu 8 pakettis on häälkõned kõikide Eesti operaatorite võrkudesse tasuta. **Elisa võrgust välja helistamisel kehtib mõistliku kasutamise põhimõte**. Sellega soovitame kindlasti allpool tutvuda.

Nutikalt piiramatu 8 puhul lisanduvad kuutasule:

- * Eesti-sisesed sõnumid,
- * mõistliku kasutamise põhimõtet ületavad häälkõned teiste operaatorite võrkudesse,
- * rahvusvahelised ning välismaal helistamise teenused,
- * MMS-id,
- * kõnede suunamine,
- * datakõned,
- * päevapileti tellimine,
- * kõnekaardi laadimine,
- * lisateenuste kuumaksed,
- * ühekordsed maksed,

- * kõned käibemaksuvabadele annetusnumbritele,
  - * m-loto, m-parkimine, m-pilet ja m-ostud
  - * eritariifsed kõned ning SMS-id.
- Kuutasu kehtib ka siis, kui Kliendile on Teenuste osutamine piiratud. Kuigi Klient ei saa Teenuseid piiratud osas kasutada, peab ta tasuma Elisale kuutasu kuni liitumislepingu lõpetamiseni.
  - Nutikad paketid ei ole ette nähtud P2P (*peer-to-peer*) failivahetus-programmide vahendusel andmete üles- või allalaadimiseks.
  - Elisa võib paketi hinnakirja ja tingimusi ühepoolset muuta ning täiendada. Sellest peab Elisa oma kodulehel teada andma.
  - Paketi kasutamine on **mõistlik** ja eesmärgipärane üksnes siis, kui seda kasutatakse isiklikul otstarbel suhtlemise eesmärgil dialoogi pidamiseks. Kõik muud kasutusviisid on paketi ebamõistlik kasutamine ning seda käsitletakse liitumislepingu olulise rikkumisena. See annab Elisale õiguse kehtestada Kliendile täiendavaid tasusid, piirata sideteenuste osutamist ja/või öelda Kliendiga sõlmitud liitumisleping üles. Elisal on õigus Elisa võrku ja kõnekanaleid koormavaid ülipikki kõnesid katkestada. Elisa võib muuta paketi tingimusi ja kehtestada piiranguid üldiselt või eraldi iga Kliendi suhtes, kes on paketti ebamõistlikult kasutanud.
  - Paketi **ebamõistlik** kasutamine on ka:
    - paketi kasutamine äritegevuses ning mis tahes viisil raha teenimise eesmärgil (sh näiteks telemarketingi ehk telefonimüügi ja võrkurustuse läbiviimine);
    - ülipikkade või korduvate kõnede tegemine sidevõrkude vaheliste kõnede lõpetamise tasudega manipuleerimiseks vms;
    - SIM-kaardi kasutamine või ühendamine seadmetega, mis ei ole mõeldud vahetu häälkõne teostamiseks või mida kasutatakse SMS-ide saatmiseks ja/või kõnede teostamiseks.

Nutikalt piiramatu 8 mõistliku kasutamise eeldused ja täiendavad tingimused:

- Elisa võrgust väljahelistamisel (nii hää- kui videokõned) kehtib **mõistliku kasutuse piir 1000 minutit kalendrikuus**. Selle täitumisel on Elisal õigus rakendada võrgust väljahelistamisel kõneminuti hinda (1 sent/minut).

Lisa 5

Eesti keele jaoks tuletatud teksti keerukuse valem (Mikk 1980, lk 85—86):

$$K=0,131x_1+9,84x_2-4,59,$$

kus K on teksti keerukuse arvuline näitaja,

x_1 — iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides ja

x_2 — korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus.

E1

Iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides: 2167, iseseisvaid lauseid 18.

Lauseteks ei lugenud:

- "Oleme sinu jaoks olemas" kõll
- "Mina jään" video ja helin
- Varem avaldamata fotomaterjal bändist
- "Jussimäng" helin

Tingimused (pealkiri)

Korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus: (Mikk, 1980, lk 83)

Pühadeks	aste 3, korda 2 = 6
nutitelefon	aste 1, korda 4 = 4
kätte	aste 1, korda 2 = 2
Elisa	aste 3, korda 17 = 51
LG Optimus L9	aste 3, korda 2 = 6
Lenna	aste 1, korda 5 = 5
jõulukampaania	aste 3, korda 19 = 57
toode	aste 1, korda 2 = 2
meediapakett	aste 3, korda 4 = 12
osaleja	aste 1, korda 8 = 8
tööpäev	aste 3, korda 2 = 6
e-kiri	aste 2, korda 2 = 4

periood	aste 3, korda	2 = 6
reeglid	aste 3, korda	3 = 9
tingimused	aste 3, korda	6 = 18
kliendid	aste 1, korda	2 = 2
Soodustus	aste 3, korda	9 = 27
õigus	aste 3, korda	2 = 6
kehtivus	aste 3, korda	2 = 6
kasutamine	aste 2, korda	2 = 4
liitumisleping	aste 3, korda	4 = 12
		— —
	kokku	101 253

Teksti keerukuse arvuline näitaja:

$$K=0,131*120,39 + 9,84*2,51-4,59 = 15,77109+24,6984-4,59 = 35,87949$$

E2

Iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides: 2035, iseseisvaid lauseid 23.

Lauseteks ei lugenud:

- "Oleme sinu jaoks olemas" kõll
- "Mina jään" video ja helin
- Varem avaldamata fotomaterjal bändist
- "Jussimäng" helin

Tingimused (pealkiri)

Korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus:

Pühadeks	aste 3, korda	2 = 6
nutitelefon	aste 1, korda	4 = 4
kätte	aste 1, korda	2 = 2
Elisa	aste 3, korda	16 = 48
LG Optimus L9	aste 3, korda	2 = 6
Lenna	aste 1, korda	5 = 5

kevadkampaania	aste 3, korda 17 = 51
toode	aste 1, korda 2 = 2
Soodustus	aste 3, korda 8 = 24
meediapakett	aste 3, korda 4 = 12
sina	aste 1, korda 2 = 2
tööpäev	aste 3, korda 2 = 6
soetamine	aste 2, korda 2 = 4
kõnepakett	aste 3, korda 2 = 6
reeglid	aste 3, korda 3 = 9
tingimused	aste 3, korda 5 = 15
osaleja	aste 1, korda 6 = 6
kehtivus	aste 3, korda 2 = 6
kasutamine	aste 2, korda 2 = 4
liitumisleping	aste 3, korda 3 = 9
	— —
kokku	91 227

Teksti keerukuse arvuline näitaja:

$$K=0,131*88,48 + 9,84*2,49 - 4,59 = 11,59088 + 24,5016 - 4,59 = 31,50248$$

N1

Iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides: 5378, iseseisvaid lauseid 43.

Lauseteks ei lugenud:

Tingimused (pealkiri)

Korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus:

kõnepakett	aste 3, korda 19 = 57
Elisa	aste 3, korda 13 = 39
sina	aste 1, korda 4 = 4
kuutasu	aste 3, korda 8 = 24
kõneminut	aste 3, korda 6 = 18

internet	aste 3, korda 2 = 6
nutitelefon	aste 1, korda 4 = 4
hind	aste 3, korda 2 = 6
inimesed	aste 1, korda 5 = 5
kõnekanal	aste 3, korda 2 = 6
võrk	aste 3, korda 11 = 33
pereliikmed	aste 1, korda 3 = 3
sent	aste 2, korda 2 = 4
helistamine	aste 2, korda 3 = 6
kasutamine	aste 2, korda 10 = 20
põhimõte	aste 3, korda 5 = 15
juht (juhul)	aste 3, korda 3 = 9
Mbit	aste 3, korda 1 = 3
s (sekund)	aste 3, korda 1 = 3
kõne	aste 2, korda 14 = 28
klient	aste 1, korda 8 = 8
suunamine	aste 2, korda 3 = 6
datakõne	aste 2, korda 3 = 6
€ (euro)	aste 2, korda 4 = 8
min (minut)	aste 3, korda 2 = 6
MMSid	aste 2, korda 3 = 6
SMSid (sõnumid)	aste 2, korda 10 = 20
suunamine	aste 2, korda 2 = 4
teenused	aste 2, korda 9 = 18
tasu	aste 3, korda 3 = 9
hinnakiri	aste 3, korda 3 = 9
häälkõne	aste 2, korda 4 = 8
Eesti	aste 2, korda 2 = 4
operaator	aste 1, korda 4 = 4
päevapilet	aste 3, korda 2 = 6
tellimine	aste 2, korda 2 = 4

kõnekaart	aste 1, korda	2 = 2
laadimine	aste 2, korda	2 = 4
lisateenused	aste 2, korda	2 = 4
kuumaksud	aste 3, korda	2 = 6
maksud	aste 3, korda	2 = 6
annetusnumbrid	aste 3, korda	2 = 6
M-loto	aste 3, korda	2 = 6
M- parkimine	aste 3, korda	2 = 6
M- pilet	aste 3, korda	2 = 6
M- ostud	aste 3, korda	2 = 6
periood	aste 3, korda	2 = 6
osutamine	aste 2, korda	3 = 6
liitumisleping	aste 3, korda	3 = 9
lõpetamine	aste 2, korda	3 = 6
kasutaja	aste 1, korda	2 = 2
õigus	aste 3, korda	4 = 12
tingimused	aste 3, korda	5 = 15
eesmärk	aste 3, korda	2 = 6
sideteenused	aste 2, korda	2 = 4
seadmed	aste 1, korda	3 = 3
teostamine	aste 2, korda	2 = 4
väljahelistamine	aste 2, korda	2 = 4
		— —
	kokku	235 548

Teksti keerukuse arvuline näitaja:

$$K=0,131*125,07+9,84*2,33-4,59 = 16,38417 + 22,9272-4,59 = 34,72137$$

N2

Iseseisvate lausete keskmine pikkus täheruumides: 4889, iseseisvaid lauseid 49.

Lauseteks ei lugenud:

Tingimused (pealkiri)

Korduvate nimisõnade keskmine abstraktsus:

kõnepakett	aste 3, korda 19 = 57
Elisa	aste 3, korda 13 = 39
nutitelefon	aste 1, korda 4 = 4
kõneminut	aste 3, korda 4 = 12
hind	aste 3, korda 2 = 6
kuutasu	aste 3, korda 10 = 30
internet	aste 3, korda 2 = 6
inimesed	aste 1, korda 2 = 2
kõnekanal	aste 3, korda 2 = 6
võrk	aste 3, korda 12 = 36
pereliikmed	aste 1, korda 3 = 3
sent	aste 2, korda 4 = 8
helistamine	aste 2, korda 6 = 12
kasutamine	aste 2, korda 8 = 16
põhimõte	aste 3, korda 5 = 15
maht (mahu)	aste 3, korda 2 = 6
s (sekund)	aste 3, korda 2 = 6
klient	aste 1, korda 8 = 7
kõne	aste 2, korda 13 = 26
suunamine	aste 2, korda 3 = 6
datakõne	aste 2, korda 3 = 6
minut	aste 3, korda 3 = 9
MMSid	aste 2, korda 3 = 6
SMSid (sõnumid)	aste 2, korda 10 = 20
saatmine	aste 2, korda 2 = 4
teenused	aste 2, korda 7 = 14
Eesti	aste 2, korda 2 = 4

operaator	aste 1, korda	4 = 4
päevapilet	aste 3, korda	2 = 6
tellimine	aste 2, korda	2 = 4
kõnekaart	aste 1, korda	2 = 2
laadimine	aste 2, korda	2 = 4
lisateenused	aste 2, korda	2 = 4
kuumaksud	aste 3, korda	2 = 6
maksud	aste 3, korda	2 = 6
annetusnumbrid	aste 3, korda	2 = 6
M-loto	aste 3, korda	2 = 6
M- parkimine	aste 3, korda	2 = 6
M- pilet	aste 3, korda	2 = 6
M- ostud	aste 3, korda	2 = 6
häälkõne	aste 2, korda	4 = 8
osutamine	aste 2, korda	2 = 4
liitumisleping	aste 3, korda	3 = 9
tingimused	aste 3, korda	3 = 9
eesmärk	aste 3, korda	2 = 6
rikkumine	aste 2, korda	2 = 4
õigus	aste 3, korda	3 = 9
tasu	aste 3, korda	2 = 6
kasutamine	aste 2, korda	4 = 8
seadmed	aste 1, korda	3 = 3
teostamine	aste 2, korda	2 = 4
väljahelistamine	aste 2, korda	2 = 4
		— —
	kokku	214 506

Teksti keerukuse arvuline näitaja:

$$K=0,131*99,78+9,84*2,36-4,59 = 13,07118 + 23,2224-4,59 = 31,70358$$

Lisa 6

Eesnimi: .....

Loe läbi Elisa pakkumine „Pühadeks tõeline nutitelefon kohe kätte!“ ning selle kampaania tingimused.

(tekst)

Vasta küsimustele teksti abil.

1. Mida selle kampaaniaga pakutakse?

.....
.....
.....

2. Kellele seda pakutakse?

.....
.....
.....

3. Kas sulle ka pakutakse? Miks sa nii arvad?

.....
.....
.....

4. Kas sa tahaksid seda saada? Miks?

.....
.....
.....

5. Millal see pakkumine kehtib?

.....
.....
.....

6. Missuguse kuluga pead arvestama, kui soetad endale reklaamis pakutava nutitelefone?

.....
.....
.....

7. Missugused soodustused selle pakkumisega kaasnevad?

.....
.....
.....

8. Mida sa pead tegema selleks, et seda telefoni saada?

.....
.....
.....

9. Missuguse teenuspaketiga sa pead liituma selleks, et seda telefoni saada?

.....
.....
.....

Lisa 7

Eesnimi: .....

Loe läbi „Nutikalt piiramatud kõnepaketid“ ja nende tingimused.

(tekst)

Vasta küsimustele teksti abil.

1. Mida „Nutikalt piiramatud kõnepakettidega“ pakutakse?

.....
.....
.....

2. Kellele seda pakutakse?

.....
.....
.....

3. Kas sulle ka pakutakse? Miks sa nii arvad?

.....
.....
.....

4. Kas sa tahaksid mõne Nutikalt piiramatu paketiga liituda? Miks?

.....
.....
.....

5. Millal see pakkumine kehtib?

.....
.....
.....

6. Kui suur on *Nutikalt piiramatu 5* paketi kuutasu?

.....
.....
.....

7. Missugused teenused sisalduvad kuutasus?

.....
.....
.....

8. Missuguste teenuste eest pead kuutasule lisaks maksma?

.....
.....
.....

9. Kui palju maksab helistamine *Nutikalt piiramatu 5* pakettis?

.....
.....
.....

10. Kui palju maksab *Nutikalt piiramatu 5* pakettis sõnumite saatmine?

.....
.....
.....

11. Kui palju maksab *Nutikalt piiramatu 5* pakettis interneti kasutamine?

.....
.....
.....

12. Missugused soodustused kaasnevad *Nutikalt piiramatu 5* pakettiga?

.....
.....
.....

13. Mida tähendab mõistliku kasutamise põhimõte *Nutikalt piiramatu 5* pakettis?

.....
.....
.....

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, MARGE SÜLD

(sünnikuupäev: 28.03.1975)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

TASUTA TELEFONIGA KAASNEVAID TINGIMUSI KAJASTAVATE TEKSTIDE
MÕISTMINE LIHTSUSTATUD ÕPPE 9. KLASSIS,

mille juhendaja on KAJA PLADO,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21. 05.2013